

TĘSTINIO PROFESINIO MOKYMO SISTEMA
LIETUVOJE
/detalus tematinis pranešimas/

Pagal Europos profesinio mokymo plėtotės centro (Cedefop) struktūrą parengė

Profesinio mokymo metodikos centras

TURINYS

<i>0501 Bendra informacija apie tęstinį profesinį mokymą</i>	1
050101 Lietuvoje vartojamos sąvokos.....	3
050102 Suaugusiųjų mokymo plėtra.....	5
050103 Vertinimas	7
050104 Planavimas ir prognozavimas	7
050105 Alternatyvios tęstinio profesinio mokymo formos.....	8
05010501 Atviras ir nuotolinis mokymas	8
05010502 El. mokymas	9
05010503 Naujos mokymosi aplinkos	9
05010504 Lankstumas ir diferenciacija.....	9
<i>0502 Tęstinio mokymosi galimybės suaugusiems</i>	10
050201 Tikslinių grupių mokymas.....	11
050202 Švietimo teikėjai	13
050203 Prieinamumas	13
050204 Kokybės užtikrinimas	14
<i>0503 Bedarbių ir kitų asmenų, pažeidžiamų darbo rinkoje, mokymas</i>	16
050301 Tikslinių grupių mokymas.....	16
050302 Švietimo teikėjai	19
050303 Prieinamumas	19
050304 Kokybės užtikrinimas	20
<i>0504 Tęstinis profesinis mokymas įmonių arba socialinių partnerių iniciatyva</i>	21
050401 Priemonės, skatinančios darbuotojų mokymą įmonėse	21
050402 Priemonės mokymui smulkiose ir vidutinėse įmonėse paremti	22
050403 Priemonės mokymui tam tikrų ūkio sektorių įmonėse paremti	22
<i>Šaltiniai ir nuorodos</i>	23
<i>Priedas: Suaugusiųjų dalyvavimas tęstiniame mokyme (statistiniai duomenys)</i>	25

0501 BENDRA INFORMACIJA APIE TĘSTINĮ PROFESINĮ MOKYMĄ

LR Švietimo įstatymas (1991 m., nauja įstatymo redakcija priimta 2003 m.) reglamentuoja visą švietimo sistemą. Jame nustatyta, kad švietimo sistema apima formalųjį švietimą (pradinį, pagrindinį, vidurinį ugdymą, profesinį mokymą, aukštesniašias ir aukštojo mokslo studijas), neformalųjį švietimą (ikimokyklinį, priešmokyklinį ugdymą ir kitą neformalųjį vaikų bei suaugusiųjų švietimą), savišvietą ir pagalbą (informacinę, konsultacinę ir t.t.) mokiniui ir mokytojui. Įstatyme nustatyta, kad profesinio mokymo tikslas - padėti asmeniui įgyti, keisti ar tobulinti kvalifikaciją ir pasirengti dalyvauti kintančioje darbo rinkoje. Profesinis mokymas gali būti pirminis ir tęstinis, įskaitant neformalųjį suaugusiųjų švietimą.

Tęstinį profesinį mokymą reglamentuoja keletas su švietimu susijusių įstatymų:

- *Profesinio mokymo įstatymas* (1997) reglamentuoja pirminį profesinį ir darbo rinkos mokymą;
- *LR Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas* (1998) reglamentuoja neformalų suaugusiųjų mokymą;
- *LR Aukštojo mokslo įstatymas* (2002) reglamentuoja aukštąjį universitetinį ir neuniversitetinį mokslą;
- *LR Valstybės tarnybos įstatymas* (1999) reglamentuoja valstybės tarnautojų mokymą;
- Kiti teisės aktai, reglamentuojantys tam tikrų grupių dirbančiųjų mokymą.

Lietuvoje suaugusiųjų švietimo formas galima suskirstyti į tris grupes.

Formalusis suaugusiųjų mokymas	<p><u>Paskirtis:</u> formalusis suaugusiųjų mokymas apima pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą, profesinį mokymą, aukštesniašias ir aukštojo mokslo studijas, laiduojančias tą patį išsilavinimo lygį, kaip nuosekliojo švietimo sistema.</p> <p><u>Legitimacija:</u> tai valstybės reglamentuojamas ir kontroliuojamas (lavinimo, mokymosi, studijų) procesas, kurio rezultatas - valstybės pripažintas, išsilavinimą liudijantis dokumentas.</p> <p><u>Vieta:</u> formaliojo suaugusiųjų švietimo paslaugas teikia licencijuotos institucijos – suaugusiųjų mokyklos ir suaugusiųjų mokymo centrai.</p>
Neformalusis suaugusiųjų mokymas	<p><u>Paskirtis:</u> neformalusis suaugusiųjų mokymas teikiamas atsižvelgiant į dalyvių interesus (individualius, darbdavių arba visuomenės).</p> <p><u>Legitimacija:</u> neformalųjį suaugusiųjų mokymą iš dalies reglamentuoja valstybė, kai jis teikiamas bedarbiams, tam tikrų sektorių dirbantiesiems ar valstybės tarnautojams. Gautas pažymėjimas valstybės nėra pripažįstamas, jame išsilavinimo lygis nėra nurodomas, tačiau nurodoma įgyta kompetencija arba kvalifikacija. Neformaliojo švietimo būdu asmens įgyta kompetencija gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programos ar kvalifikacijos dalis Vyriausybės ar švietimo institucijos nustatyta arba aukštojo mokslo institucijos nusistatyta tvarka.</p> <p><u>Vieta:</u> mokymą gali teikti bet kuri licencijuota institucija (įskaitant teikiančias formaliojo švietimo paslaugas), arba institucijos, kurios tokią veiklą yra numačiusios savo įstatuose. Neformalusis mokymas gali būti organizuojamas ir darbo vietoje.</p>
Savišvieta	<p>Kaip nustatyta Švietimo įstatyme (2003 m.), savišvietos tikslas - suteikti galimybes asmeniui nuolat savarankiškai mokytis remiantis supančia informacijos erdve (bibliotekos, žiniasklaida, internetas, muziejai ir kt.) ir iš kitų perimama gyvenimo patirtimi. Savišvietos būdu asmens įgyta kompetencija Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programos ar kvalifikacijos dalis.</p>

Šaltinis: *Suaugusiųjų tęstinio mokymo galimybių plėtra mokymosi visą gyvenimą strategijos įgyvendinimo kontekste. Tyrimo ataskaita, 2004.* Tyrimą Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atliko ekspertų grupė. Tyrimo metu buvo analizuojamas ir suaugusiųjų švietimas, jį reglamentuojantys teisės aktai ir t.t.

Suaugusiųjų kompetencijų ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdymas

Bendrajame programavimo dokumente (BPD, 2004 m.) nustatyti žmonių išteklių plėtros prioritetai bei jų įgyvendinimas su Europos struktūrinių fondų parama. Žmogiškųjų išteklių prioritetą sudaro šios priemonės: Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas, Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdymas, Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija, Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas ir Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje.

BPD 2.2 priemonės „Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdymas“ tikslas – didinti ūkio konkurencingumą ir tobulinti dirbančiųjų kvalifikaciją, kelti žinių lygį. Įgyvendinant šią priemonę, parama teikiama įmonių, kurios planuoja diegti naujas technologijas ar gaminti naujus gaminius, vadovų ir darbuotojų mokymui, naujų pagrindinių įgūdžių (IT, užsienio kalbos, verslumas, socialiniai įgūdžiai ir kt.) bei bendro visuomenės raštingumo informacinių ir komunikacinių technologijų srityje formavimui. Iki šiol 232,34 milijonų litų (apie 67,3 mln. Eurų) finansinė parama buvo skirta 242 projektams.

Dalyvavimas suaugusiųjų švietime

Remiantis Lietuvos statistikos departamento leidiniu „Švietimas“, 2003 m. suaugusiųjų švietimo programose (t.y. programose, kurias siūlo licencijuotos formaliojo švietimo institucijos ir (arba) institucijos, turinčios teisę teikti neformaliojo švietimo paslaugas) mokėsi 137 tūkst. suaugusiųjų. Daugiausiai kvalifikacijos tobulinimo ir persikvalifikavimo kursuose dalyvavo sveikatos priežiūros sferos darbuotojų (20.1 proc.), saugos, kompiuterijos, transporto paslaugų, inžinerijos ir inžinerinių profesijų atstovų. Palyginus su ankstesniais metais, besimokančiųjų skaičius pastebimai išaugo, nors vis dar sudaro tik 6 proc. dirbančiųjų. Eurostat duomenimis, 2005 m. Lietuvoje mokėsi 6,3 proc. 25-64 metų amžiaus gyventojų, kai tuo tarpu dvidešimt penkių ES valstybių narių vidurkis buvo 10,8 proc. gyventojų

Lentelė: Besimokančių suaugusiųjų skaičius *

	1995	1998	2000	2002	2003
Profesinę kvalifikaciją tobulino arba persikvalifikavo, tūkst.	95	171	111	86	137
Palyginti su darbingo amžiaus gyventojais, proc.	5	8	5	4	6
Moterys, proc.	72	53	51	48	55

* Kursai įmonėse ir įstaigose, turinčiose Švietimo ir mokslo ministerijos licencijas
Šaltinis: Švietimas. Statistikos departamentas, 2005, 2001

2003 m. Lietuvos statistikos departamentas atliko pirmąjį *Lietuvos gyventojų nuolatinio mokymosi tyrimą*. Tyrimas parodė, kad įvairiose mokymo veiklose dalyvavo ir per pastaruosius 12 mėnesių žinias gilino bei įgūdžius tobulino 524,4 tūkstančiai 25-64 metų amžiaus gyventojų (žr. toliau pateikiamą lentelę). Iš šio skaičiaus 25 - 54 metų amžiaus gyventojai sudarė 30,7 proc., 55 - 64 metų amžiaus gyventojai -16,2 proc. ir 65 metų arba vyresni gyventojai - 4,6 proc.

Kai kurie tyrimo rezultatai:

- 72 proc. apklaustųjų turėjo aukštesnįjį vidurinį išsilavinimą (57,2 proc. baigė aukštąjį mokslą).
- 55,7 proc. apklaustųjų buvo moterys.
- 44,2 proc. apklaustųjų dirbo paslaugų sektoriuje, 22,1 proc. statybų, 28,1 proc. pramonės ir 14,6 proc. žemės ūkio, medžioklės, miškininkystės ir žvejybos sektoriuose.
- 2,3 proc. apklaustųjų mokėsi pagal formaliojo švietimo programas, 5,5 proc. dalyvavo neformalioje mokymosi veikloje. 26,8 proc. vyresnių nei 15 metų amžiaus apklaustųjų užsiėmė savišvieta (savarankiškai mokėsi naudodamiesi spausdinta medžiaga, audio-vizualinėmis priemonėmis, kompiuterinėmis mokymosi priemonėmis, lankydami bibliotekose ir mokymo centruose). Tarp vyresnių nei 25 metų apklaustųjų populiariausias savišvietos būdas buvo mokymasis iš knygos ir kt. spausdinių.

Lentelė: Besimokantieji pagal amžiaus grupes

	15+	15-24	25-54	55-64	65+
Iš viso mokėsi, tūkst.	933.8	409.4	443.8	57.4	23.2
Palyginti su visu besimokančiųjų skaičiumi, proc.	100	43.8	47.5	6.2	2.5

Šaltinis: Lietuvos gyventojų nuolatinio mokymosi tyrimas. Tyrimo rezultatai. Lietuvos statistikos departamentas, 2005

050101 Lietuvoje vartojamos sąvokos

Pagrindiniai tęstinį profesinį mokymą reglamentuojantys įstatymai yra šie:

- LR Švietimo įstatymas (1991 m., nauja įstatymo redakcija - 2003 m.);
- LR Profesinio mokymo įstatymas (1997 m.);
- LR Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998 m.);
- LR Bedarbių rėmimo įstatymas (1996 m.);
- LR Aukštojo mokslo įstatymas (2000 m.).

Švietimo įstatymas apima visą Lietuvos švietimo sistemą. Jame nustatyti įvairių švietimo lygmenų tikslai - pradėdant bendruoju lavinimu, baigiant profesiniu mokymu (ir formaliuoju, ir neformaliuoju). Įstatyme pateikiami šie su profesiniu mokymu susiję apibrėžimai:

- Pirminis profesinis mokymas yra formalusis, visuotinis ir skirtas įgyti pirminę kvalifikaciją. Jis teikiamas mokiniams, įgijusiems pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą. Mokiniams, įgijusiems pagrindinį išsilavinimą, jis gali būti teikiamas kartu su viduriniu ugdymu. Kai kuriais atvejais pirminis profesinis mokymas gali būti teikiamas ir pagrindinio išsilavinimo neįgijusiems ne jaunesniems kaip 14 metų mokiniams.
- Tęstinis profesinis mokymas teikiamas asmeniui, turinčiam pirminę kvalifikaciją. Jis skirtas tobulinti turimą ar įgyti kitą profesinę kvalifikaciją. Tęstinis profesinis mokymas apima suaugusiųjų formalųjį profesinį mokymą (-si) ir neformalųjį suaugusiųjų švietimą, skirtą ir dirbantiesiems, ir bedarbiams. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo tikslas – įgyti papildomų kompetencijų; neformalųjį suaugusiųjų mokymą gali teikti visi švietimo tiekėjai. Neformaliojo švietimo būdu asmens įgyta kompetencija arba kvalifikacija gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programos ar kvalifikacijos dalis Vyriausybės nustatyta arba aukštojo mokslo institucijos nusistatyta tvarka. Neformalųjį suaugusiųjų mokymą reglamentuoja atskiras Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998 m.).
- Savišvietos paskirtis – suteikti galimybes asmeniui nuolat savarankiškai mokytis remiantis supančia informacijos erdve (bibliotekos, žiniasklaida, internetas, muziejai ir kt.) ir iš kitų perimama gyvenimo patirtimi. Savišvietos būdu asmens įgyta kompetencija Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programos ar kvalifikacijos dalis.

Profesinio mokymo įstatymas (1997 m.) nustato Lietuvos Respublikos profesinio mokymo sistemos sandarą bei valdymą, grindžiamą valstybės valdymo institucijų ir socialinių partnerių bendradarbiavimu. Jame nustatyta, kad profesinio mokymo sistemą sudaro pirminis profesinis mokymas ir darbo rinkos profesinis mokymas. Pastarasis skirtas visų pirma bedarbiams, tačiau tuos pačius darbo rinkos profesinio mokymo kursus gali rinktis dirbantieji ir darbuotojai, įspėti apie atleidimą.

Aukštąjį neuniversitetinį mokslą (ISCED 5) sudaro ikidiplominės ir praktinę veiklą orientuotos profesinės studijos. Aukštasis neuniversitetinis mokslas buvo įvestas 2000 m., kai pradėta aukštesniųjų mokyklų sektoriaus reforma. **Aukštojo mokslo įstatyme** (2000) neuniversitetinės studijos apibrėžiamos kaip ir praktinę veiklą orientuotos studijos aukštojoje mokykloje, sudarančios sąlygas įgyti taikomaisiais moksliniais tyrimais ir (ar) taikomąja moksline veikla grindžiamą profesinę kvalifikaciją.

Pagrindiniai skirtumai tarp pirminio ir tęstinio mokymo dirbantiesiems ir bedarbiams pagal Profesinio mokymo, Aukštojo mokslo ir Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymus yra apibendrinti toliau pateikiamoje lentelėje.

	Pirminis profesinis mokymas	Tęstinis profesinis mokymas	
		Bedarbiams ir kitoms darbo rinkoje pažeidžiamų asmenų grupėms	Dirbantiesiems
Bendras apibūdinimas	Vienas pirminio profesinio mokymo tikslų – parengti kvalifikuotus darbuotojus. Pirminio prof. mokymo uždaviniai: - suteikti teorines žinias, praktinius įgūdžius ir bendrąjį išsilavinimą, reikalingus kvalifikuoto darbuotojo	Bedarbiai nukreipiami mokytis pagal specialiai parengtas darbo rinkos profesinio mokymo programas. Darbo rinkos profesinis mokymas yra skirtas valstybės pripažintoms kvalifikacijoms įgyti arba parengti asmenį darbo ar pareiginėms funkcijoms atlikti.	Dirbantieji gali pasirinkti darbo rinkos mokymo programas (apibūdintas ankstesniame stulpelyje) arba kitas įvairių teikėjų formaliojo ir neformaliojo mokymo programas.

	<p>profesinei veiklai; - sudaryti sąlygas tęsti profesinį ir bendrąjį lavinimą; - skatinti mokinius siekti aukštesnio išsilavinimo.</p> <p>Pirminis profesinis mokymas apima formaliojo mokymo programas.</p>	<p>Darbo rinkos profesinio mokymo uždaviniai: - tobulinti profesinius įgūdžius ir mokėjimus, leidžiančius darbuotojams, kuriems gresia nedarbas, ir nedirbantiems asmenims tobulinti arba įgyti kvalifikaciją. Bedarbiai gali pasirinkti siūlomas darbo rinkos formaliojo arba neformaliojo profesinio mokymo programas.</p>	
Dalyvių amžius ir jų statusas darbo rinkoje	<p>Į pirminio profesinio mokymo įstaigas priimami ne jaunesni kaip 14 m. asmenys. Aukštojo neuniversitetinio išsilavinimo gali siekti tik asmenys, įgiję ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą ir turintys brandos atestatą.</p>	<p>Į darbo rinkos profesinio mokymo įstaigas priimami asmenys nuo 18 metų. Vyresni nei 16 metų asmenys gali mokytis pagal darbo rinkos profesinio mokymo programas, jeigu turi pirminį profesinį pasirengimą. Jeigu programa specialaus pasirengimo nereikalauja ir tėvai, tėviai arba globėjai sutinka, gali mokytis ir 16-18 metų asmenys be profesinės kvalifikacijos. Aukštojo neuniversitetinio išsilavinimo gali siekti tik asmenys, įgiję ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą ir turintys brandos atestatą.</p>	Specialių reikalavimų nėra
Teikėjai	<p>Pirminio profesinio mokymo teikėjai yra licencijuoti, pagrindinis teikėjas – profesinės mokyklos. 2005 m. licenzijos buvo išduotos ir kolegijoms, aukštesniosioms mokykloms, gimnazijoms bei kitoms profesinio mokymo institucijoms. Aukštąjį neuniversitetinį mokslą teikia kolegijos.</p>	<p>Darbo rinkos profesinio mokymo teikėjai - bet kuri organizacija, turinti licenziją teikti formalųjį mokymą ir (ar) turinti teisę teikti neformaliojo darbo rinkos profesinio mokymo programas. 2005 m. tokias licenzijas turėjo universitetai, aukštesniosios mokyklos, profesinės mokyklos, pelno siekiančios įmonės (uždaros akcinės bendrovės, privačios bendrovės), darbo rinkos profesinio mokymo centrai ir kitos institucijos.</p>	Specialių reikalavimų neformaliojo mokymo teikėjams nėra. Kai kuriais atvejais įstaigos, norinčios vykdyti programas tam tikroms gyventojų grupėms (pvz. valstybės tarnautojams) privalo dalyvauti vertinimo procedūroje ir įgyti teisę (licenziją) vykdyti šį mokymą.
Mokymo pakopos ir trukmė	<p>Pirminio profesinio mokymo programos yra 4 pakopų (ISCED 2-4), programų trukmė - nuo 1 iki 3 metų. Aukštojo neuniversitetinių studijų programos atitinka ISCED 5 lygmenį. Programų trukmė - 3-4 metai.</p>	<p>Darbo rinkos formaliojo profesinio mokymo programos yra 2 pakopų, programų trukmė - 4-43 savaitės. 1 pakopos programos – tai trumpos profesinio mokymo programos bei darbo saugos mokymo programos. 2 pakopos programos skirtos valstybės pripažįstamai kvalifikacijai įgyti. Neformaliojo mokymo programos paprastai yra trumpesnės.</p>	Kai kuriais atvejais, programos trukmę nustato teisės aktai. Kai kuriuose sektoriuose dirbantieji privalo kelti savo kvalifikaciją teisės aktais nustatytą periodą.
Suteikiama kvalifikacija/ pažymėjimas	<p>Baigusiems formaliojo profesinio mokymo programas išduodamas valstybės pripažintas dokumentas. Priklausomai nuo programos pakopos, išduodamas kvalifikacijos pažymėjimas (ISCED 2C) arba profesinio mokymo diplomas (ISCED 3C). Baigusiems aukštojo mokslo studijų programos išduodamas aukštojo mokslo diplomas, kuriame nurodoma profesinė kvalifikacija.</p>	<p>Baigusiems formaliojo mokymo programas išduodamas valstybės pripažintas pažymėjimas. Priklausomai nuo programos pakopos, pažymėjimas liudija, kad asmuo yra pasirengęs atlikti tam tikrus darbus ar funkcijas, arba kad asmuo įgijo profesinę kvalifikaciją. Neformaliojo mokymo programas baigusiems asmenims išduoto pažymėjimo valstybė nepripažįsta.</p>	<p>Baigusiems mokymo kursų išduodamas pažymėjimas.</p> <p>Baigusiems formaliojo mokymo programas išduodamas valstybės pripažįstamas pažymėjimas. Neformaliojo mokymo programos baigusiems asmenims išduoto pažymėjimo valstybė nepripažįsta.</p>

Finansavimo mechanizmai	Mokymas pagal profesinio mokymo programas yra nemokamas. Studijuojantys pagal aukštojo mokslo universitetinių ar neuniversitetinių studijų programas moka keturių minimalių gyvenimo lygių (1 MGL = 125 Lt) mokesčių už semestrą. Nemokamas mokslas garantuojamas tam tikrus kriterijus atitinkantiems studentams.	Nemokamas darbo rinkos profesinis mokymas teikiamas Darbo biržoje užsiregistravusiems bedarbiams ir dirbantiesiems, kuriems gresia atleidimas.	Suaugusiųjų švietimą finansuoja patys dalyviai arba juos siunčiančios organizacijos. Mokymo kursų kainą nustato švietimo teikėjas. Valstybės tarnautojų mokymas remiamas iš valstybės ar savivaldybės biudžeto. Tam tikros institucijos (ministerijos, valstybinės institucijos) gali finansuoti savo dirbančiųjų kvalifikacijos kėlimą.
-------------------------	--	--	--

050102 Suaugusiųjų mokymo plėtra

Bendrosios nuostatos

Sovietmečiu suaugusiųjų mokymasis nebuvo populiarus. Nors išsilavinimas buvo vertinamas (ir buvo nemokamas, įskaitant aukštąjį mokslą), suaugusiems buvo skiriamas mažesnis dėmesys, o neformaliojo mokymosi ir savišvietos galimybės buvo ribotos. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, 1993 m. priimtoje Lietuvos švietimo koncepcijoje suaugusiųjų švietimas buvo įteisintas kaip sudėtinė švietimo sistemos dalis. Minėtoji koncepcija pabrėžė būtinybę kurti vieningą permanentinę švietimo sistemą, kurios bendrojo vaikų ir jaunimo ugdymo tarpusnyje „teikiamas šiuolaikinius reikalavimus atitinkantis bendrasis išsilavinimas ir ugdomas asmens siekis mokytis visą gyvenimą“. Koncepcijoje taip pat teigiama, kad suaugusiųjų švietimas (formalus ir neformalus), turėtų sudaryti didžiąją permanentinės švietimo sistemos dalį.

Profesinio mokymo koncepcija buvo suformuota parengiant Profesinio rengimo baltąją knygą (1998-1999 m.). Bendrasis koncepcijos tikslas – sudaryti sąlygas gyventojams įvairiais būdais įgyti kvalifikaciją, užtikrinti visų aktyvių visuomenės narių nuolatinį mokymąsi ir skatinti juos siekti naujų kompetencijų. Be to, buvo susitarta dėl dviejų mokymuisi visą gyvenimą itin svarbių principų, t.y. dėl formalaus turimos kvalifikacijos pripažinimo principo nepriklausomai nuo to, kokiais būdais ji buvo įgyta, ir dėl profesinio mokymo nepertraukiamumo bei perimamumo principo.

Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001–2004 metų programoje (2001) nustatyti prioritetai ir uždaviniai sprendžia daug klausimų, susijusių su profesinio mokymo raida. Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoms pavesta skubiai pasiūlyti, kaip padidinti darbdavių įsipareigojimus organizuoti savo darbuotojų mokymą, bei patobulinti tęstinį mokymą reguliuojančius teisės aktus.

2003 metais patvirtintos Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos nusako švietimo plėtotės tikslus bei priemones jiems įgyvendinti, taip pat apibrėžia pagrindinius kiekybinius ir kokybinius siekinius, kuriais bus grindžiamas švietimo raidos vertinimas 2003-2012 metais. Vienas pagrindinių siekių – išplėsti tęstinę, mokymąsi visą gyvenimą laiduojančią ir prieinamą, socialiai teisingą švietimo sistemą. Be to, nuostatose nustatytas tikslas pasiekti, kad kasmet mokytųsi ne mažiau kaip 15 procentų darbingo amžiaus suaugusių šalies gyventojų.

Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija bei jos įgyvendinimo veiksmų planas buvo patvirtinti 2004 metais. Strategijos misija – „optimizuoti panaudojimą visų prieinamų išteklių, teikiamų valstybės, įmonių, savivaldybių, bendrijų, nevyriausybinėse organizacijų ar individų, siekiant plėtoti visapuse, vientisą ir rentabilią mokymosi visą gyvenimą sistemą, siūlančią galimybių įvairovę profesiniam, socialiniam ir asmeniniam visų darbingo amžiaus individų ugdymuisi ir jaunimo paruošimui profesiniam gyvenimui, atitinkančiam aukščiausius Europos standartus“.

Administracinė struktūra

Nacionaliniu lygmeniu už valstybinės formaliojo ir neformaliojo švietimo politikos formavimą ir įgyvendinimą atsakinga Švietimo ir mokslo ministerija. Joje įsteigtas naujas Profesinio ir tęstinio mokymo departamentas, atsakingas už suaugusiųjų švietimo politikos formavimą ir įgyvendinimą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atsakinga už darbo rinkos profesinį mokymą. 2003 metais Ministerijoje įsteigtas Žmogiškųjų išteklių plėtos skyrius įgyvendina darbo rinkos profesinio mokymo politiką bei užtikrina sistemos funkcionavimą, rengia žmogiškųjų išteklių plėtos politikos įgyvendinimo priemonių projektus.

Už darbo rinkos profesinio mokymo organizavimą ir įgyvendinimą atsakinga Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Tarnyba atsakinga už darbo rinkos mokymo turinį ir prižiūri mokymo įstaigų, vykdančių darbo rinkos profesinio mokymo programas, licencijuojamą veiklą. Tarnybai pavaldžios 7 teritorinės darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos bei 3 Tarnybų punktai kituose Lietuvos regionuose.

Už darbo rinkos politikos aktyvias priemones (tame tarpe bedarbių mokymą) atsakinga Lietuvos darbo birža (LDB), kurią sudaro Respublikinė darbo birža ir 46 teritorinės darbo biržos. Darbo biržos nėra mokymo teikėjai – šią paslaugą jos perka iš licencijuotų mokymo teikėjų atvirojo konkurso būdu.

Atskiros ministerijos atsakingos už savo sistemos darbuotojų tęstinį mokymą.

Dabartinės tendencijos

Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatose nustatyti šie siekiai:

- 1) sukurti veiksmingą ir darnią, atsakingu valdymu, tikslingu finansavimu ir racionalių išteklių naudojimu pagrįstą švietimo sistemą;
- 2) išplėtoti tęstinę, mokymąsi visą gyvenimą laiduojančią ir prieinamą, socialiai teisingą švietimo sistemą;
- 3) užtikrinti švietimo kokybę, atitinkančią atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens, visuotinius dabarties pasaulio visuomenės poreikius.

Strategijoje numatytos šios tęstinio mokymosi plėtotės tendencijos:

- sukuriama vientisa visą gyvenimą trunkančio švietimo erdvė; kad tai būtų pasiekta, suvienijamos Švietimo ir mokslo ministerijos bei kitų ministerijų pastangos ir ištekliai, sukuriama įvairių poreikių asmenims pritaikyta mokymosi aplinka ir išplėtojama švietimo formų įvairovė;
- visose švietimo pakopose sudaromos palankios mokymosi ir studijų sąlygos visiems pagrindinio, vidurinio ir aukštojo išsilavinimo siekiantiems suaugusiems Lietuvos žmonėms; išplėtojama informavimo ir konsultavimo apie mokymosi galimybes sistema; įveikiamos mokymosi kliūtys: mokymosi laiko ir spartos, mokymosi vietos apribojimai, griežti išsilavinimo reikalavimai pradedant mokymąsi ar studijas;
- laipsniškai pereinama prie kreditinio, modulinio, kaupiamojo mokymosi;
- švietimas finansuojamas iš kelių šaltinių; švietimui atnaujinti greta valstybės biudžeto išteklių veiksmingai naudojamos Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšos ir privatus kapitalas;
- taikomos finansinės priemonės ir mokesčių lengvatos privačioms investicijoms į švietimą skatinti;
- mokymo teikėjai skatinami įgyvendinti lanksčias programas ir modulius;
- išplečiamos bendrojo lavinimo, profesinių ir ypač aukštųjų mokyklų tęstinio mokymosi paslaugos jaunimui ir suaugusiems; sukuriama tiek formalus, tiek neformalus švietimo programų ir modulių akreditavimo tvarka;
- įsteigiami nuotolinio mokymosi centrai seniūnijose, bibliotekose ar mokymo institucijose;
- jungiami formalus, neformalus švietimas ir savišvieta;
- sukuriama įvairiais mokymosi būdais įgytų kompetencijų formalus pripažinimo sistema.

050103 Vertinimas

Sistemos vertinimas

Darbo ir socialinių tyrimų institutas reguliariai vertina darbo rinkos profesinio mokymo sistemą. Instituto interneto svetainėje (<http://www.dsti.lt>) pateikiamas naujausių tyrimų sąrašas, tame tarpe:

- Profesinio mokymo naudos tyrimas, skelbiant įsidarbinimo po mokymo per 90 dienų rezultatus (2005);
- Darbo rinkos profesinio mokymo socialinio ir ekonominio efektyvumo tyrimas (2004);
- Tyrimas „Darbo rinkos profesinis mokymas kaip priemonė derinti darbo jėgos pasiūlą ir paklausą“ (2003).

Tyrimai atliekami Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos užsakyму, o jų rezultatai naudojami darbo rinkos mokymo sistemai tobulinti.

Programų vertinimas

Formaliojo pirminio profesinio mokymo programos

Nuo 1990 m. mokymo programų rengimas perduotas profesinio mokymo teikėjams. Pirminio profesinio mokymo programą pagal Švietimo ir mokslo ministerijos nustatytus bendruosius reikalavimus ir profesinio rengimo standartus rengia mokyklos įstaigos direktoriaus paskirta programos rengimo grupė.

Parengta nauja programa derinama su darbdaviams atstovaujančia kompetentinga įstaiga (pvz., Prekybos, pramonės ir amatų rūmais). Tada programa pateikiama išoriniam vertinimui. Jeigu nusprendžiama, kad programa atitinka bendruosius reikalavimus, ją Švietimo ir mokslo ministerija įteisina įrašydama į Studijų ir mokymo programų registrą. Atsižvelgdamas į ekonomikos ir pedagogikos naujoves, profesinio mokymo teikėjas turi teisę daryti mokymo programos turinio pakeitimus. Jeigu pakeitimai sudaro daugiau nei 10 proc. programos, kartojama programos vertinimo ir įteisinimo procedūra.

Profesinio mokymo teikėjai formalųjį profesinį mokymą gali vykdyti tik turėdami Švietimo ir mokslo ministerijos išduotą licenziją. Licenzijos išduodamos įvertinus su paraiška pateiktus dokumentus ir mokymo programai skirtus išteklius. Už mokymo programų ir joms skirtų išteklių vertinimo organizavimą atsakingas Profesinio mokymo metodikos centras.

Darbo rinkos formaliojo profesinio mokymo programos

Formaliojo darbo rinkos profesinio mokymo programų vertinimas bei jų licencijavimas vykdomas ta pačia tvarka, kaip ir pirminio profesinio mokymo programų. Vienintelis skirtumas yra tas, kad reikalavimus nustato Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Už darbo rinkos profesinio mokymo kokybę atsakinga Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba. Mokymo programų kokybę reguliariai tikrina teritorinės darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos. Atlikus įvertinimą, gali būti imtasi įvairių priemonių: pavesta ištaisyti rastus trūkumus ir vėl įvertinti programą, arba sustabdyti licenzijos galiojimą ir gal net ją panaikinti.

Pavyzdžiui, 2004 m. buvo įvertinta 96 institucijų pateiktų 292 programų kokybė. Atlikus vertinimą, 18 programų pateikusioms 10 institucijoms buvo nurodyta ištaisyti trūkumus ir pakartoti vertinimo procedūrą. Pataisymai buvo reikalingi 198 programoms; trims mokymo teikėjams buvo sustabdytos licenzijos (dviem iš jų vėliau licenzijos buvo pratęstos), dviejų mokymo teikėjų licenzijos buvo panaikintos.

Teritorinės darbo biržos privalo tikrinti bedarbių mokymo sąlygas.

050104 Planavimas ir prognozavimas

Lietuvoje neįdiegta vieninga tęstinio profesinio mokymo planavimo sistema. Švietimo teikėjai kiekvienais metais planuoja klausytojų priėmimą atskirai, savo planus derindami su steigėjais ir Švietimo ir mokslo ministerija.

Siekdama planuoti bedarbių mokymą, Lietuvos darbo birža dešimt metų kasmet atlieka darbo rinkos analizę ir parengia ateinančių metų prognozę pagal metodiką, parengtą kartu su Švedijos nacionalinės darbo rinkos tarnybos ekspertais. Darbo birža renka informaciją apie mokymo programas baigusią bedarbių įsidarbinimą.

Kiekvienais metais teritorinių darbo biržų specialistai apklausia daugiau nei 5 tūkstančius darbdavių, o apklausų rezultatus naudoja darbo rinkos tendencijų (įskaitant darbo jėgos paklausos tendencijas) analizei.

Kita priemonė darbo rinkos poreikiams ir trūkstamiems gebėjimams nustatyti yra Profesinio mokymo metodikos centro atliekami sektorių tyrimai, kurių tikslas - įvertinti mokymo poreikius (įskaitant gebėjimų vertinimą) 5 metams. Tyrimai atliekami pagal vieningą metodiką, kad būtų užtikrintas ūkio sektorių palyginamumas tiek šalies, tiek tarptautiniu lygmeniu. Metodika buvo parengta glaudžiai bendradarbiaujant su patyrusiais specialistais iš Airijos 2000 m. 2004 m. tyrimai atlikti 3 sektoriuose: viešbučių ir restoranų, mechanikos ir elektronikos, bei informacinių technologijų; o 2005 m. pradėti tirti kiti sektoriai (turizmo, statybos ir sporto). Tyrimų ataskaitose pateikiamos konkrečios rekomendacijos dėl mokymo politikos, profesinio orientavimo ir konsultavimo, profesinio mokymo programų bei darbo jėgos pasiūlos ir paklausos atitikties konkrečiame sektoriuje didinimo. Vis dėl to, sunku įvertinti, kiek šios rekomendacijos yra įgyvendinamos.

2005 m. pabaigoje buvo patvirtinti Valstybės švietimo stebėsenos tvarkos aprašas ir švietimo stebėsenos rodiklių sąrašas. Sąraše yra ir su tęstiniu profesiniu mokymu susijusių rodiklių; pagrindiniai iš jų yra šie: 25–64 metų asmenų, kurie mokėsi per pastarąsias 4 savaites ir pastaruosius 12 mėnesių, dalis; įmonių išlaidos tęstiniam profesiniam mokymui; profesiniam mokymui skiriamų valandų skaičius, ir t.t. Už valstybės lygmens švietimo stebėsenos organizavimą ir vykdymą atsakinga Švietimo ir mokslo ministerija.

050105 Alternatyvios tęstinio profesinio mokymo formos

Greta tradicinio tęstinio profesinio mokymo, Lietuvoje vystomos ir alternatyvios suaugusiųjų mokymo formos. Svarbų vaidmenį keičiant ir gilinant supratimą apie suaugusiųjų švietimą vaidina Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija (LSŠA, <http://www.lssa.smm.lt>). Asociacija siekia sutelkti suaugusius aktyviai veiklai profesiniame ir bendruomeniniame gyvenime, formuoti jų tęstinio mokymosi poreikį. LSŠA vienija suaugusiųjų mokymo institucijas, užsiima įvairių projektų įgyvendinimu bei rengia mokymo programas. Nuo 2000 m. kartu su Švietimo ir mokslo ministerija Asociacija organizuoja kasmetinę suaugusiųjų mokymosi savaitę – tokiu būdu propaguojamas suaugusiųjų švietimas ir sudaroma proga suaugusiųjų švietimo darbuotojams pasidalyti sunkumais ir pasiekimais.

Nuo 1995 m. Trečiojo amžiaus universitetas siūlo lanksčius mokymo kursus visiems, kas nori tobulinti savo žinias ir įgūdžius. Priimami visi norintys, nepaisant jų amžiaus ar išsilavinimo. Užsiėmimų tvarkaraščiai pritaikomi prie dalyvių poreikių. Universitete yra sveikatos, dvasinio tobulėjimo, užsienio kalbų, religijų studijų, turizmo, tautodailės, namų ūkio ir chorinio dainavimo fakultetai. Universitetas įsikūręs Vilniuje ir turi 10 filialų kituose rajonuose.

Kitos alternatyvios tęstinio mokymo formos apibūdintos 05010501, 05010502 ir 05010503 dalyse.

05010501 Atviras ir nuotolinis mokymas

Pagal Švietimo ir mokslo ministro patvirtintą programą „Informacinės technologijos mokslui ir studijoms“ (ITMiS, <http://www.itmis.lt/>), 2001 m. buvo įkurtas Lietuvos distancinio mokymo tinklas (LieDM). Vienas iš programoje sprendžiamų uždavinių yra informacinių technologijų naudojimas švietime ir mokyme. Programą sudaro trys pagrindinės tarpusavyje glaudžiai susijusios dalys: Lietuvos aukštojo mokslo ir studijų informacijos sistemos (LieMSIS), Lietuvos distancinio mokymo tinklo (LieDM) ir Lietuvos akademinių bibliotekų tinklo (LABT) paprogramės.

Lietuvos distancinio mokymo tinklo kūrimo tikslas - Lietuvai siekiant informacinės visuomenės savybių, sukurti ir koordinuoti informacijos ir komunikacijos technologijomis paremtą aukštojo mokslo studijų ir tęstinio mokymosi sistemą. LieDM veikla apima distancinio mokymo modulių bei mokymo programų rengimą ir teikimą; interaktyvių ir virtualių mokymosi aplinkų kūrimą ir palaikymą; vaizdo konferencijų tinklo plėtrą bei veiklos koordinavimą ir garsinių ir vaizdinių mokymo priemonių kūrimą.

Šiuo metu LieDM tinklą sudaro 3 regioniniai nuotolinio mokymosi centrai; 18 distancinio mokymosi klasių; 6 nuotolinio mokymosi internetinės klasės ir 10 vaizdo konferencijų studijų. LieDM vienija 31 mokymo instituciją – gimnazijas, profesines mokyklas, darbo rinkos mokymo centrus, kolegijas ir universitetus. LieDM tikslinės grupės – valstybės tarnautojai, dirbantieji, bedarbiai ir kitos pažeidžiamos darbo rinkoje grupės; verslininkai, neįgalieji ir aukštųjų mokyklų studentai.

LieDM tinklo teikiamos galimybės ypač svarbios suaugusiųjų švietimui nutolusiuose regionuose. LieDM tinklui priklausančios institucijos siūlo daug įvairių kursų, kurių temos yra panašios į tradicinių kursų temas (pvz., informacinių technologijų studijos, kalbos, apskaita, vadyba ir t.t.), ir yra įvairaus lygmens (moduliai, trumpalaikiai kursai, universitetinio lygio profesinės studijos, magistro lygio studijos).

Remiantis 2005 m. LieDM tinklo veiklos ataskaita (LieDM paprogramės ataskaita už 2005 m., Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamentas, 2005 - <http://www.liedm.lt/>), praėjusiais metais tinklo nariai administravo 729 distancinio mokymo kursus, kuriuose mokėsi 31 057 klausytojai.

Tinklo bei jo veiklos plėtrai skirti du šiuo metu vykdomi ES Struktūrinių fondų remiami projektai.

05010502 El. mokymas

El. mokymo kursus teikia institucijos, kurias jungia Lietuvos distancinio mokymo tinklas (LieDM), įsteigtas 2001 m. Šios institucijos siūlo daug įvairių kursų, kurių temos yra panašios į tradicinių kursų temas (pvz., informacinių technologijų studijos, kalbos, apskaita, vadyba ir t.t.), ir yra įvairaus lygmens (moduliai, trumpalaikiai kursai, universitetinio lygio profesinės studijos, magistro lygio studijos). Daugiau informacijos pateikiama dalyje 05010501 "Atviras ir nuotolinis mokymas".

05010503 Naujos mokymosi aplinkos

Gana dažnai bibliotekos, muziejai ir kaimo ar bendruomenių centrai Lietuvoje pritaikomi mokymosi poreikiams (pvz., Rumšiškių muziejuje įsteigta liaudies mokykla), tačiau išsamiau suaugusiųjų švietimo aplinka nebuvo tirta.

Auga novatoriškų žmogiškųjų resursų plėtros projektų reikalingumas organizacijose; daug personalo mokymo įmonių organizuoja kursus komandos stiprinimo, vadovavimo ir vadybos, veiksmingo administravimo ir kitomis temomis.

Darbo kodekse (2002 m.) yra nustatyti atvejai, kada darbuotojai turi teisę gauti mokymosi atostogas: stojamiesiems, eiliniams ir valstybiniais (baigiamiesiems) egzaminams pasirengti ir laikyti; įskaitoms pasirengti ir laikyti; laboratoriniams darbams atlikti ir konsultavimuisi; ir diplominiam (bakalauro, magistro) darbui baigti ir ginti. Darbuotojams, kurie mokosi, laiko stojamuosius egzaminus į aukštesniąsias ir aukštąsias mokyklas turėdami įmonių siuntimus, už suteikiamas mokymosi atostogas šios įmonės moka ne mažesnę kaip vidutinį darbo užmokestį. Apmokamos mokymosi atostogos gali būti derinamos su kasmetinėmis atostogomis egzaminams ar įskaitoms laikyti, diplominiam darbui, laboratoriniams darbams atlikti ir konsultacijoms.

05010504 Lankstumas ir diferenciacija

Suaugusiems siūloma daug įvairių formaliojo ir neformaliojo mokymo programų bei specialių modulių, todėl kiekvienas gali rinktis pagal savo poreikius ir norus. Darbo rinkos mokymo programos yra pritaikytos tam tikroms grupėms, parengtos specialios programos ilgalaikiams bedarbiams, neįgaliesiems, romams ir t.t. Atsiradus darbo rinkos neformaliojo profesinio mokymo programoms, mokymų pasiūla geriau atitinka darbo rinkos ir darbdavių poreikius.

Bendrosios nuostatos

1991 m. Švietimo įstatyme (su 2003 m. pakeitimais) nustatyta, kad tęstinis profesinis mokymas teikiamas asmeniui, turinčiam pirminę kvalifikaciją. Jis skirtas tobulinti turimą ar įgyti kitą profesinę kvalifikaciją. Tęstinis profesinis mokymas apima suaugusiųjų formalųjį profesinį mokymą (-si) ir neformalųjį suaugusiųjų švietimą. Atsižvelgdami į savo ankstesnį išsilavinimą bei poreikius, suaugusieji gali rinktis studijas pagal formaliojo ir neformaliojo mokymo programas profesinėse mokyklose, kolegijose, universitetuose, darbo rinkos mokymo centruose arba kitų įmonių organizuojamus kursus. Valstybė tęstinį profesinį mokymą užtikrina valstybės tarnautojams, bedarbiams ir dirbantiesiems, įspėtiems apie atleidimą iš darbo (žr. 0503 dalį), taip pat smulkių ir vidutinių įmonių darbuotojams (žr. 050402 dalį). Be to, kai kurios ministerijos ir valstybinės įstaigos organizuoja ir finansuoja savo darbuotojų kvalifikacijos kėlimo programas.

Lietuvoje nėra atskiro įstatymo, reglamentuojančio tęstinį profesinį mokymą. Švietimo įstatymas yra pagrindinis įstatymas, apimantis visą švietimo sistemą. Tęstinio profesinio mokymo reglamentavimas yra integruotas į šiuos švietimo teisės aktus:

- Profesinio mokymo įstatymas (1997 m.) reglamentuoja pirminį ir darbo rinkos profesinį mokymą;
- Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998 m.) reglamentuoja neformalųjį suaugusiųjų švietimą;
- Aukštojo mokslo įstatymas (2002 m.) reglamentuoja aukštąjį neuniversitetinį ir universitetinį mokslą;
- Valstybės tarnybos įstatymas (1999 m.) reglamentuoja valstybės tarnautojų mokymą;
- Kiti teisės aktai, reglamentuojantys tam tikrų dirbančiųjų grupių mokymą.

Finansavimo sistema

Remiantis skirtingais įstatymais, suaugusiųjų, dirbančių ne valstybiniame sektoriuje, profesinio mokymo, kvalifikacijos kėlimo ar perkvalifikavimo valstybė nefinansuoja. Neformalaus suaugusiųjų švietimo įstatyme (1998 m.) nustatyta, kad asmuo gali siekti įgyti kvalifikaciją, tačiau tik savo arba savo darbdavio lėšomis. Socialinę paramą gaunančių asmenų neformalųjį mokymą remia Valstybė.

Valstybės finansavimas skiriamas tam tikrų grupių dirbančiųjų mokymui. Kaip nustatyta Valstybės tarnybos įstatyme (1999 m.) ir Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatyme (1998 m.), valstybės tarnautojų mokymas finansuojamas iš valstybės ir savivaldybių biudžeto lėšų. Valstybinės organizacijos valstybės tarnautojų kvalifikacijos kėlimui turi skirti 1-5 proc. darbo užmokesčiui nustatytų asignavimų. Šių programų įgyvendinimui jos gauna lėšų iš valstybės biudžeto.

Remiantis 1992 m. Konstitucija, mokslas valstybinėse švietimo institucijose – valstybės ir savivaldybių bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose yra nemokamas. Aukštojo mokslo įstatyme (2002 m.) nustatyta, kad už studijas pagal universitetinio ar neuniversitetinio aukštojo mokslo programas studentai moka mokesťį, kuris sudaro 4 minimalius gyvenimo lygius (MGL) už semestrą (1 MGL = 125 Lt). Nemokamas mokslas garantuojamas tam tikrus kriterijus atitinkantiems studentams.

Suaugusiųjų švietimo dalyviai

Oficialiuose statistiniuose leidiniuose pateikiami tik duomenys apie suaugusius, kurie mokosi valstybinėse mokymo institucijose, todėl jie tikrosios padėties neatspindi. Nepaisant to, turimi duomenys rodo, kad besimokančių suaugusiųjų skaičius kasmet auga.

Lentelė: Kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo kursai profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose

	1995-1996		2000-2001		2001-2002		2002-2003	
	Iš viso	Moterų	Iš viso	Moterų	Iš viso	Moterų	Iš viso	Moterų
Profesinės mokyklos	8326	1823	5960	1534	7315	2134	12601	5192
Aukštesniosios mokyklos*	3625	1263	3560	1722	5777	3730	4548	3096
Kolegijos	-	-	596	523	4529	2834	8994	6390
Universitetai	14701	10592	21911	17317	25537	19792	37966	26562
Iš viso	26652	13678	32027	21096	43158	28490	64109	41240

* Studentų priėmimas į aukštesniąsias mokyklas buvo sustabdytas 2003 m. Vėliau jos buvo reorganizuotos į profesines mokyklas.

Šaltinis: Švietimas. Statistikos departamentas, Vilnius, 2004, 2005

Daugiau statistinių duomenų apie suaugusiųjų švietimą pateikta priede.

Valstybės tarnybos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos (<http://www.vtd.lt>) duomenimis, nuo 2002 m. II pusmečio (kai priimta nauja Valstybės tarnybos įstatymo redakcija) mokymo kursuose dalyvaujančių valstybės tarnautojų skaičius pastoviai auga: 2002 m. mokymo kursuose dalyvavo 20 tūkst. valstybės tarnautojų, 2003 ir 2004 m. - 45,5 tūkst. valstybės tarnautojų. 2005 m. šis skaičius siekė 52 tūkst., ir paskaičiuota, kad tai sudaro 85 proc. visų valstybės tarnautojų.

050201 Tikslinių grupių mokymas

Atsižvelgdami į ankstesnį išsilavinimą ir poreikius, suaugusieji gali rinktis studijas pagal formaliojo ir neformaliojo mokymo programas profesinėse mokyklose, kolegijose, universitetuose, darbo rinkos mokymo centruose, arba kitų mokymo teikėjų programas. Pagal įstatymus, mokymo teikėjai gali vykdyti formaliojo ir neformaliojo mokymo programas.

- Profesinio mokymo programų (4 pakopos, ISCED 2-4) trukmė - nuo 1 iki 3 metų. Daugiausia mokymo laiko praleidžiama mokykloje, nors paskutiniiais mokslo metais turėtų būti numatytas 8-15 savaičių praktinis mokymas įmonėje arba mokyklos bazėje, atitinkančioje realias darbo sąlygas. Praktiniam mokymui skiriama 60-70 proc. specialybės dalykams skirtų valandų. Baigusiems mokymo programą išduodamas kvalifikacijos pažymėjimas (ISCED 2) arba profesinio mokymo diplomai (ISCED 3b, 3c, 4c).
- Darbo rinkos profesinio mokymo programos yra dviejų pakopų: pirmosios pakopos programų trukmė - nuo 4 iki 12 savaičių ir jos apima darbo saugos bei trumpalaikį profesinį mokymą. Baigusieji gauna kvalifikacijos pažymėjimą – įrodymą, kad asmuo gali atlikti tam tikrą darbą ar pareigines funkcijas. Antros pakopos programų trukmė - 12-43 savaites, o jas baigus įgyjama valstybės pripažinta kvalifikacija. Tos pačios darbo rinkos profesinio mokymo programos siūlomos dirbantiesiems, bedarbiams ir dirbantiesiems, įspėtiems apie atleidimą iš darbo. 2005 m. dirbantieji sudarė 49 proc. visų besimokančiųjų darbo rinkos profesinio mokymo institucijose.
- Neuniversitetinio aukštojo mokslo programos (ISCED 5) vykdo kolegijos ir yprasta jų trukmė - 3 metai (120-160 kreditų, dieninės studijos). Remiantis Nuosekliųjų studijų programų nuostatais (2000 m.), programos dalykai, skirti atitinkamai kvalifikacijai įgyti, turėtų sudaryti ne mažiau kaip 33 proc. (40 kreditų) viso studijų programos laiko, o praktinis mokymas (įskaitant profesinės veiklos praktiką, kuriai skirta ne mažiau kaip 17 proc. viso studijų laiko arba 20 kreditų) turėtų sudaryti ne mažiau kaip trečdalį studijų laiko. Baigusiems neuniversitetinio aukštojo mokslo programos išduodamas aukštojo mokslo diplomai (ISCED 5).
- Išlyginamosios programos buvo įvestos 2000 m., įteisinus neuniversitetinį aukštąjį mokslą. Studijos aukštesniosiose mokyklose nebuvo pakankamos aukštojo mokslo diplomui gauti, todėl reikėjo sukurti mechanizmą, suteikiantį galimybę aukštesniųjų mokyklų absolventams mokytis toliau. Toks ankstesnio išsilavinimo pripažinimo grindžiamas mechanizmas buvo sukurtas ir įgyvendintas 2001 m. įvedant išlyginamąsias programas. Remiantis 2004 m. spalio mėn. Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, šia galimybe pasinaudojo 6 300 studentų iš 16 aukštesniųjų mokyklų (bendrasis pranešimas – thematic overview, 2005). Programų skirtumams tarp senų ir naujų programų išlyginti

trukmė yra 1,5 – 2 metai; baigus programas, suteikiamas toks pats aukštojo mokslo diplomas, kaip ir tiems, kurie mokėsi pagal neuniversitetinio aukštojo mokslo studijų programas.

- Universitetinės aukštojo mokslo programos (ISCED 5-6) yra vykdomos universitetuose. Bakalauro studijos (I pakopa) paprastai trunka 4 metus (160 kreditų, dieninės studijos). II-joje pakopoje mokomasi pagal magistrantūros (60-80 kreditų) ir specializuotų profesinių studijų (40-80 kreditų) programas. Universitetinių pagrindinių studijų mokymo programą sudaro bendrieji universitetinio lavinimo dalykai (24 kreditai, 1/3 studijų laiko), studijų programos pagrindų dalykai (ne mažiau kaip 40 kreditų) ir studijų programos specialaus lavinimo dalykai, įskaitant baigiamuosius egzaminus ir baigiamąjį darbą (ne mažiau kaip 64 kreditai). Magistrantūros programoje 25 kreditai skiriami teorinėms studijoms ir ne mažiau kaip 40 procentų programos apimtį - moksliniams tyrimams bei būtinam mokslinio tiriamojo pobūdžio baigiamajam darbui. Specialiosios profesinės studijos yra skirtos baigusiems universitetines aukštojo mokslo programas. 30 proc. programos apimtį skiriama baigiamajam analitiniam darbui. Baigusiems universitetinių studijų programą suteikiamas aukštasis išsilavinimas ir kvalifikacija, taip pat mokslinis laipsnis (po 4 metų studijų - bakalauro laipsnis, kuris suteikia teisę studijuoti pagal magistrantūros ir doktorantūros programas; ISCED 6).

Valstybės tarnautojų mokymas

Valstybės tarnautojų mokymo 2002–2006 metų strategijoje (2002 m.) nustatyti prioritetinės mokymo grupės ir mokymo tikslai (žr. Valstybės tarnybos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos puslapį internete, <http://www.vtd.lt>). Prioritetinės mokymo grupės - tai aukščiausio lygmens karjeros valstybės tarnautojai (18-20 kategorija); valstybės tarnautojai, kurių funkcijos susijusios su pasirengimu narystei ES; atsakingieji už personalo valdymą; konkurso būdu įdarbinti valstybės tarnautojai ir už valstybės prioritetų įgyvendinimą atsakingi valstybės tarnautojai.

Mokymo tikslai - užtikrinti pasirengimą atlikti užduotis, susijusias su ES teisyno (*acquis*) įgyvendinimu, dalyvauti ES įstatymų leidimo procese bei ES institucijų veikloje; užsienio kalbų įgūdžiai; kompiuterinio raštingumo įgūdžių tobulinimas pagal Europos standartą (ECDL); gebėjimas spręsti problemas, susijusias su Vyriausybės prioritetų įgyvendinimu.

Kaip ir numatyta Valstybės tarnybos įstatyme (1999 m.), valstybės tarnautojams siūlomas kelių rūšių mokymas:

- Įvadinis mokymas – tai programa, kurią privaloma baigti pradėdant dirbti valstybės tarnyboje; jos pabaigoje laikomas testas išdėstytos medžiagos įsisavinimui patikrinti. Mokymas vykdomas pagal visiems tos pačios kategorijos valstybės tarnautojams vienodas programas, o mokymas pagal specialias programas yra pritaikomas konkrečių pareigų specifikai.
- Tęstinis kvalifikacijos tobulinimas – tai specialių profesinių žinių plėtimas ir įgūdžių tobulinimas paties valstybės tarnautojo arba valstybės institucijos ar įstaigos iniciatyva per visą tarnybos einant pareigas arba siekiant aukštesnių pareigų laiką. Tam tikra kvalifikacijos kėlimo kursų dalis yra privaloma.
- Aukščiausių kategorijų valstybės tarnautojų mokymas – tai profesinių žinių plėtimas ir įgūdžių tobulinimas, skirtas tiems valstybės tarnautojams, kuriuos ketinama paskirti aukščiausių kategorijų valstybės tarnautojais.

Mokymo programos sudaromos remiantis Valstybės tarnautojų mokymo programų turinio reikalavimais (2002 m.), mokymas organizuojamas vadovaujantis Valstybės tarnautojų mokymo organizavimo tvarkos taisyklėmis (2002 m.). Visos programos registruojamos Valstybės tarnybos departamente prie Vidaus reikalų ministerijos (<http://www.vtd.lt>). Mokymo programų turinys yra labai skirtingas: pvz., kompiuterinio raštingumo kursai, žmonių išteklių valdymas, valstybės tarnautojų mokymas integracijos į Europą tikslais, projektų valdymas, auditas ir t.t. Kursų trukmė – nuo 16 iki 166 valandų; jie paprastai vyksta mokymo teikėjo patalpose (žr. toliau). Kai kuriuose kursuose numatytos savarankiškos studijos.

Baigę programą valstybės tarnautojai gauna pažymėjimą, kuris reikalingas siekiant aukštesnių pareigų.

Darbuotojų mokymas tam tikrose sektoriuose

Įvairios ministerijos organizuoja ir finansuoja savo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programas. Kartais išleidžiami specialūs teisės aktai, kuriuose nustatomas reikalavimas darbuotojams skirti tam tikrą laiko dalį savo kvalifikacijos tobulinimui (teisės aktai dėl Tarybos direktyvų, licencijavimo procedūrų, kokybės didinimo procedūrų taikymo ir t.t.). Tokie reikalavimai taikomi reguliuojamų profesijų atstovams; pvz., slaugytojai privalo kelti savo kvalifikaciją išklaudydami 100 valandų kursus per penkerius metus.

Žemės ūkio sektoriuje programos „Leader“ ir žemdirbių mokymo metodikos centras (www.zum.lt/mmc) koordinuoja žemės ūkio specialistų, kaimo bendruomenės narių ir kitų žemės ūkyje užimtų asmenų mokymą. Šį centrą įsteigė Žemės ūkio ministerija, jis finansuojamas iš valstybės biudžeto lėšų.

Remiantis Finansų ministerijos informacija apie tokių projektų finansavimą, biudžeto lėšomis finansuojamas tęstinis mokymas šiose tikslinėse darbuotojų grupėse: socialiniai darbuotojai; teisininkai; valstybės sienos apsaugos ir krašto apsaugos personalas; policija; vidaus reikalų sistemos darbuotojai; sveikatos priežiūros specialistai; žemės ūkio specialistai; ugniagesių ir gelbėjimo tarnybų personalas; valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos darbuotojai; energetikos sektoriaus darbuotojai.

Tikslinių grupių atstovams siūlomi mokymo kursai skiriasi savo trukme, turiniu ir uždaviniais. Kartais tai gali būti trumpalaikiai kursai, kuriuos specialistas gali pats pasirinkti, o kartais – registruoti mokymo kursai, kuriuos tam tikrų sričių darbuotojai privalo išklaudyti.

050202 Švietimo teikėjai

Švietimo įstaigos

2004-2005 mokslo metais buvo 73 profesinės mokyklos (iš jų 2 privačios), 11 aukštesniųjų mokyklų (iš jų 3 privačios), 27 kolegijos (iš jų 11 privačios), 21 universitetas (iš jų 6 privatūs), 14 darbo rinkos profesinio mokymo centrų. Pagal įstatymus, mokymo teikėjai gali vykdyti formaliojo ir neformaliojo švietimo programas.

Valstybės tarnautojų mokymo teikėjai

ES integracijos, žmogiškųjų išteklių valdymo programas ir programas aukščiausio lygio (18-20 kategorija) valstybės tarnautojams vykdo Lietuvos viešojo administravimo institutas (<http://www.livadis.lt>). Kitos valstybės tarnautojų mokymu norinčios užsiimti institucijos turi būti įvertintos Vidaus reikalų ministro nustatyta tvarka. Šiandien valstybės tarnautojus mokančių institucijų sąrašė - 82 organizacijos, siūlančios mokymo programas įvairiomis temomis: 10 iš jų yra viešos įmonės, 17 – universitetų katedros ir 55 individualios įmonės, uždarnosios akcinės bendrovės, nevyriausybines organizacijos ir t.t. Daugiau nei 80 proc. šių institucijų specializacija - tęstinis profesinis mokymas.

Kitų sektorių darbuotojų mokymo teikėjai

Valstybės biudžeto subsidijuojamus kursus tam tikrų sektorių darbuotojams organizuoja ir vykdo skirtingi teikėjai: profesinės mokyklos, kolegijos, universitetai, darbo rinkos profesinio mokymo centrai, individualios įmonės ir t.t. Mokymo teikėjo pasirinkimas priklauso nuo siūlomų programų ir specializacijos; pvz., socialinių darbuotojų mokymo centras organizuoja tik socialiniams darbuotojams skirtus mokymus. Sveikatos apsaugos ministerija linkusi pirmenybę teikti sveikatos darbuotojų mokymui medicinos mokslo įstaigose (universitetuose, kolegijose) ir skiria joms finansavimą pagal numatomą besimokančiųjų skaičių.

050203 Prieinamumas

Suaugusiųjų mokymas formaliojo švietimo institucijose

Suaugusiems, stojantiems mokytis į formaliojo švietimo institucijas, taikomi lygiai tokie pat išsimokslinimo reikalavimai, kaip ir jaunimui, t.y. jie turi pateikti pagrindinės mokyklos baigimo pažymėjimą, brandos atestatą arba aukštojo mokslo diplomą. Kai kuriais atvejais reikalaujama turėti darbo patirties.

Dalyviai patys gali pasirinkti programą ar mokyklą, atsižvelgdami į savo asmeninius interesus, tačiau į kai kurias programas ir mokyklas stojančiųjų skaičius yra iš anksto kiekvienais metais numatyti, todėl jei programa populiari, stojantiems tenka konkuruoti tarpusavyje.

Pastaraisiais metais buvo reformuoti brandos egzaminų organizavimas ir struktūra, todėl ankstesnių metų abiturientų ir absolventų pažymiai yra perskaičiuojami. Kandidato gali paprašyti arba jis pats gali nuspręsti laikyti bendrojo dalyko egzaminą Nacionaliniame egzaminų centre.

Valstybės tarnautojų mokymas

Valstybės tarnybos įstatymas (1999) nustato, kad valstybės tarnautojai privalo kelti savo kvalifikaciją. Kiekviena valstybinė ir savivaldybės institucija kasmet nustato savo darbuotojų mokymo poreikius. Remiantis šiuo vertinimu parengiami metiniai valstybės tarnautojų mokymo planai, kurie vėliau teikiami Valstybės tarnybos departamentui. Pagal dabartinę tvarką, mokymo kursai užsakomi iš Vidaus reikalų ministerijos sąrašė įregistruotų mokymo institucijų, galinčių teikti valstybės tarnautojų mokymo paslaugas (žr. 050102 dalį).

Specialios mokymo formos

Prisitaikydami prie suaugusiųjų poreikių, mokymo teikėjai siūlo neakivaizdinius, vakarinius ar nuotolinio mokymosi kursus. Pavyzdžiui, 2005 m. 2,8 % kolegijų studentų ir 7,3 % universitetų studentų pasirinko vakarines studijas; neakivaizdines studijas pasirinko 50,4 % kolegijų studentų ir 32 % universiteto studentų. Kai kuriose kolegijose ir universitetuose įrengtos nuotolinio mokymo klasės. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2003-2004 mokslo metais 7 kolegijose buvo 13 nuotolinio mokymosi centrų (klasių), o 11 universitetų - 55 nuotolinio mokymosi klasės. Duomenų apie šiuose kursuose besimokančius suaugusius nėra.

050204 Kokybės užtikrinimas

Bendrosios nuostatos

Švietimo įstatyme nustatyta, kad atsakomybė už kokybės užtikrinimą tenka švietimo teikėjams. Formaliojo ir iš dalies neformaliojo švietimo kokybę užtikrina valstybė. Remiantis įstatymu, Vyriausybė arba jos įgaliota institucija nustato:

- bendruosius formaliojo švietimo programų, pedagogų kvalifikacijos reikalavimus, taip pat reikalavimus, keliamus mokymo patalpoms, priemonėms ir medžiagai;
- iš valstybės ir savivaldybių biudžetų finansuojamų neformaliojo švietimo programų kriterijus, prižiūri, kaip jų laikomasi;
- licencijų išdavimo kriterijus ir tvarką, prižiūri, kaip vykdomos licencijavimo sąlygos;
- formaliojo švietimo teikiamo išsilavinimo ir kvalifikacijų standartus, kompetencijų įvertinimo, išsilavinimo ir kvalifikacijų įgijimo bei įteisinimo tvarką.

Švietimo ir mokslo ministras (arba jo įgaliotos institucijos) tvirtina profesinio mokymo, aukštesniųjų ir neuniversitetinių studijų programas. Ministerija ir jos įgaliotos institucijos, pasiremdamos švietimo kokybės tyrimų išvadomis, užtikrina formaliojo švietimo programų atnaujinimą, naujų programų įvedimą, skirtingų lygmenų programų sąveiką ir dermę.

Švietimo teikėjas konkretina ir individualizuoja formaliojo švietimo programas; programas papildančius bei mokinių saviraiškos poreikius tenkinančius šių programų modulius; sudaro neformaliojo švietimo programas; pasirenka programų turinio perteikimo būdus; laiduoja programos turinio ir jo perteikimo būdų dermę; užtikrina individualizuotos programos ir mokinių poreikių bei gebėjimų atitikimą; ir tikrina, ar programų įgyvendinimas atitinka valstybės nustatytų išsilavinimo bei kvalifikacijų standartus.

Kokybės užtikrinimo procesas švietimo institucijose

Šiuo metu kuriama vieninga pirminio ir tęstinio profesinio mokymo kokybės užtikrinimo sistema. Europos Socialinio fondo finansuojamas projektas „Vieningos profesinio mokymo kokybės užtikrinimo sistemos sukūrimas ir įdiegimas“ pradėtas 2005 m. ir bus užbaigtas 2008 m. Projekto tikslas – sukurti vieningą pirminio ir tęstinio profesinio mokymo kokybės užtikrinimo sistemą, atitinkančią ES strategines nuostatas. Projektu siekiami rezultatai:

- kokybės užtikrinimo sistemos koncepcija ir modelis;
- kokybės standartas su kriterijais ir rodikliais;
- vidinio kokybės valdymo sistemos diegimo profesinio mokymo institucijose metodinės rekomendacijos;
- išorinio kokybės vertinimo metodologija profesinio mokymo institucijos bei profesinio mokymo programos savianalizės suvestinei parengti;
- profesinio mokymo programų ir institucijos kokybės išorinio vertinimo metodologija.

Formaliojo (daugiausiai pirminio) profesinio mokymo programos

Nuo 1990 m. mokymo programų rengimo funkcija perduota profesinio mokymo teikėjams. Šiam tikslui teikėjai formuoja mokymo programos rengimo grupę, kuri parengia pirminio profesinio mokymo programą pagal Švietimo ir mokslo ministerijos nustatytus bendrojo reikalavimus bei profesinio rengimo standartus. Parengtą programą turi patvirtinti darbdaviams atstovaujanti organizacija (pvz., Pramonės, prekybos ir amatų rūmai), po to programa perduodama išorinių ekspertų vertinimui. Ekspertų teigiamai įvertintas programą Švietimo ir mokslo ministerija įteisina ir įtraukia į Studijų ir mokymo programų registrą. Atsižvelgdamas į ekonomikos ir pedagogikos naujoves, profesinio mokymo teikėjas turi teisę keisti ne daugiau kaip 10% mokymo programos turinio.

Profesinio mokymo teikėjai gali vykdyti formaliojo profesinio mokymo programas tik gavę atitinkamą Švietimo ir mokslo ministerijos išduotą licenciją. Licencijas Ministerija išduoda išnagrinėjusi pareiškėjo pateiktus dokumentus bei įvertinusi jo turimą mokymo bazę. Už mokymo programų ir joms skirtų išteklių vertinimo organizavimą atsakingas Profesinio mokymo metodikos centras.

Kokybės užtikrinimas valstybės tarnautojų mokymu užsiimančiose institucijose

Valstybės tarnautojų mokymo organizavimo tvarkos taisyklėse (2002 m.) išdėstytos mokymo kokybės užtikrinimo nuostatos. Pagal šias taisykles visos valstybės tarnautojų mokymą teikiančios institucijos kasmet teikia ataskaitas Valstybės tarnybos departamentui. Atskaitose teikiami duomenys apie mokymo programas, mokytojų valstybės tarnautojų ir mokymo dienų skaičių, kitų institucijų atsiliepimai apie valstybės tarnautojų mokymo programų efektyvumą, programų tobulinimo perspektyvos, dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo priemonės ir formos, ir t.t.. Nagrinėdamas skundus, Valstybės tarnybos departamentas gali kontroliuoti mokymo programų įgyvendinimą. Nustačius, kad įgyvendinant mokymo programą nebuvo užtikrinta mokymo kokybė, mokymo programos įgyvendinimas gali būti sustabdytas iki bus pašalinti nustatyti trūkumai.

Bendrosios nuostatos

Valstybė garantuoja tęstinį profesinį mokymą bedarbiams ir darbuotojams, įspėtiems apie atleidimą iš darbo. Pagal Bedarbių rėmimo įstatymą (1996 m.), valstybė garantuoja nemokamą profesinį orientavimą ir konsultavimą bei profesinį mokymą nedarbo atveju. Įstatyme nustatyta, kad profesinis mokymas finansuojamas ir mokymo pašalpos iš Užimtumo fondo lėšų bedarbiams mokamos ne ilgiau kaip 6 mėnesius (tam tikrais atvejais ne ilgiau kaip iki 10 mėnesių). Kiti bedarbių mokymą reglamentuojantys teisės aktai yra Profesinio mokymo įstatymas (1998 m.), Bendrieji reikalavimai darbo rinkos profesinio mokymo programoms (1997 m.), Darbo rinkos mokymo tvarka (2000 m.) ir Darbo rinkos mokymo reglamentas (1998 m.).

Nuo 2000 m. nedarbo lygis Lietuvoje pradėjo kristi ir 2005 m. susilygino su vidutiniu nedarbo lygiu 25 ES valstybėse narėse. Nedarbo lygis vertinamas remiantis dviem informacijos šaltiniais: gyventojų užimtumo tyrimais ir duomenimis, kuriuos teikia Lietuvos darbo birža (registruotas nedarbo lygis). Remiantis gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, 2000 m. nedarbo lygis siekė 16,4 proc., o 2005 m. nukrito iki 8,2 proc. Pasak Lietuvos darbo biržos, vidutinis registruotas nedarbo lygis 2000 m. buvo 11,5 proc, o 2005 m. nukrito iki 4,8 proc. Atitinkamai pasikeitė ir registruotų bedarbių skaičius: nuo 258 tūkstančių 2000 m. iki 163,9 tūkstančių 2005 m.

Lietuvos darbo biržos duomenimis, dauguma registruotų bedarbių (60,7 proc.) yra nepasirengę dalyvauti darbo rinkoje, t.y. jų specialybė nepaklausi arba jie specialybės neturi. Apie 13 proc. visų aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse dalyvaujančių bedarbių yra siunčiami mokytis pagal profesinio mokymo programas.

Lentelė: Bedarbių dalyvavimas aktyviose darbo rinkos politikos programose ir profesiniame mokyme

	2000	2003	2004	2005
Metinis registruotų bedarbių skaičius, tūkst.	258.0	242.1	204.3	163.9
Bedarbių, įtrauktų į aktyvias darbo rinkos politikos priemones, dalis, iš kurių	33 proc.	61 proc.	64 proc.	79 proc.
Bedarbiai, dalyvaujantys profesiniame mokyme	14 proc.	12 proc.	11 proc.	13 proc.

Šaltinis: Lietuvos darbo rinka skaičiais, 2000-2004. Lietuvos darbo birža, Vilnius, 2005
Lietuvos darbo biržos veikla 2005. Lietuvos darbo birža, Vilnius, 2006

Administracinė struktūra

Nacionaliniu lygmeniu už darbo rinkos profesinį mokymą atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2003 m. Ministerijoje įsteigtas Žmogiškųjų išteklių plėtros skyrius atsako už darbo rinkos profesinio mokymo politikos įgyvendinimą, jos priežiūrą, už vyriausybės žmogiškųjų išteklių politikos bei mobilumo strategijos rengimą ir įgyvendinimą.

Už darbo rinkos profesinio mokymo organizavimą ir įgyvendinimą atsakinga Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Tarnyba atsakinga už darbo rinkos mokymo turinį ir prižiūri mokymo įstaigų, vykdančių darbo rinkos profesinio mokymo programas, licencijuojamą veiklą. Tarnybai pavaldžios 7 teritorinės darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos bei 3 Tarnybų punktai kituose Lietuvos regionuose.

Už darbo rinkos politikos aktyvias priemones (tame tarpe bedarbių mokymą) atsakinga Lietuvos darbo birža (LDB), kurią sudaro Respublikinė darbo birža ir 46 teritorinės darbo biržos. Darbo biržos nėra mokymo teikėjai – šią paslaugą jos perka iš licencijuotų mokymo teikėjų atvirojo konkurso būdu.

050301 Tikslinių grupių mokymas

Bedarbių ir darbuotojų, įspėtų apie atleidimą iš darbo, mokymas yra priskiriamas darbo rinkos profesiniam mokymui ir organizuojamas siekiant pakelti asmens kvalifikaciją arba suteikti naują. Tuos pačius darbo rinkos mokymo kursus gali rinktis ir dirbantieji (šiuo atveju už mokslą moka jie patys arba jų darbdaviai).

Bendrosios nuostatos

Bedarbiams siūlomos 2 pakopų darbo rinkos formaliojo profesinio mokymo programos:

- 1 pakopos programų trukmė - nuo 4 iki 12 savaičių. Tai – darbo saugos ir trumpalaikės profesinio mokymo programos. Sėkmingai baigus, įgyjamas pažymėjimas liudija, kad asmuo sugeba dirbti atitinkamos profesijos darbą.
- 2 pakopos programų trukmė – nuo 12 iki 43 savaičių. Baigus mokymą, įgyjama valstybės pripažinta kvalifikacija.

Valstybė pripažįsta abiejų pakopų išduodamus pažymėjimus. Mokymo programos gali būti vykdomos mokymo institucijose, mokymo centruose ar įmonėse (visos jos įvertintos ir licencijuotos, kaip apibūdinta 050304 skyriuje). Praktinis mokymas sudaro 70 % programos apimtį. Darbo rinkos formaliojo profesinio mokymo programos yra registruojamos Švietimo ir mokslo ministerijos (<http://www.aikos.smm.lt>) Studijų ir mokymo programų registre, o duomenys apie jas kaupiamos Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos (<http://www.darborinka.lt>) duomenų bazėje.

Baigus darbo rinkos neformaliojo profesinio mokymo programas galima įgyti tam tikrą kompetenciją konkrečių darbų atlikimui arba patobulinti ar atnaujinti turimą kvalifikaciją. Minėtos programos buvo įdiegtos siekiant praplėsti mokymosi galimybes (pvz., nuotolinio ar modulinio mokymo būdu), arba pritaikyti programas konkrečioms tikslinėms grupėms (pvz., romams, neįgaliesiems ir t.t.). Remiantis Lietuvos darbo biržos duomenimis, apie 15 % profesiniame mokyme besimokančių bedarbių yra siunčiami mokytis pagal neformaliojo mokymo programas. Baigusiems išduodamas modulio baigimo pažymėjimas arba Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos patvirtintas kvalifikacijos kėlimo pažymėjimas. Bedarbiams skirtos darbo rinkos neformaliojo profesinio mokymo programos įtraukiamos į Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos neformaliojo mokymo programų sąvadą (<http://www.darborinka.lt>).

Remiantis 2005 m. Lietuvos darbo biržos veiklos ataskaita, darbo rinkos profesinio mokymo programose dalyvavo 16,9 tūkstančiai bedarbių. Kas antram dalyviui buvo suteikta pirmos pakopos profesinė kvalifikacija, 40 proc. persikvalifikavo ir 10 proc. pakėlė savo kvalifikaciją. Daugiausiai darbuotojų buvo paruošta paslaugų sektoriui (5,5 tūkst.); pramonės (3,7 tūkst.) ir statybos (2,4 tūkst.) sektoriams.

2005 metais Lietuvos darbo birža pradėjo vykdyti Europos socialinių fondo remiamą projektą „Bedarbių ir asmenų, įspėtų apie atleidimą, profesinio rengimo plėtra“. Projektas bus užbaigtas 2007 m. pradžioje. Projekto įgyvendinimo metu planuojama per profesinio mokymo programas parengti 4500 bedarbių darbui statybos, elektronikos pramonės ir paslaugų sektoriuose.

Mokymo programos specialioms grupėms

- Jauni bedarbiai. Jaunimo nedarbo lygis krenta. Remiantis Lietuvos darbo biržos duomenimis, 2000 m. pabaigoje registruotų jaunų bedarbių buvo 34,4 tūkstančiai (15,2 proc. viso bedarbių skaičiaus), o 2005 m. – 5,8 tūkstančiai (6,7 proc. viso bedarbių skaičiaus). Šio mažėjimo galimos priežastys – narystė Europos Sąjungoje, ūkio augimas ir padidėjusi migracija į kitas ES valstybes.

Jauniems bedarbiams siūlomos tokios pat mokymosi galimybės, kaip ir kitiems bedarbiams. Be to, siekdamas ugdyti jaunų bedarbių įgūdžius, teritorinės darbo biržos pradėjo vykdyti „Pirmo žingsnio darbo rinkoje programą“. Tie, kurie neturi profesinės kvalifikacijos, yra konsultuojami apie galimybes įgyti paklausią profesiją. Mokymo programos baigę, tačiau darbo neturintys jaunuoliai dalyvauja intensyvaus integravimo į darbo rinką programoje. Be to, plėtojama talentų banko duomenų bazė, kurioje registruojami duomenys apie jaunus specialistus – ieškančius darbo, besimokančius paskutiniuose kursuose ar jau baigusius studijas ir norinčius dalyvauti virtualioje darbo biržoje. Šešiose teritorinėse darbo biržose yra jaunimo darbo centrai, teikiantys specialias jaunimo integravimo į darbo rinką paslaugas.

- Ilgalaikiai bedarbiai. Palyginus su ankstesniais metais, ilgą laiką darbo neturinčių žmonių skaičius mažėja, tačiau jų dalis bendrame bedarbių skaičiuje išlieka didelė. Remiantis Lietuvos darbo biržos duomenimis, 2000 m. pabaigoje registruotų ilgalaikių bedarbių skaičius buvo 62,4 tūkstančiai (27,6 proc. viso bedarbių skaičiaus), 2003 m. – 40,8 tūkstančiai (25,6 proc.) ir 2005 m. – 23,6 tūkstančiai (27 proc. viso bedarbių skaičiaus).

Nuo 2002 m. veikia speciali programa, skatinanti ilgalaikius bedarbius įgyti paklausia profesiją ir atnaujinti savo profesinius gebėjimus ar darbo įgūdžius. Nuo 2002 iki 2005 m. ilgalaikiams bedarbiams buvo parengtos 38 mokymo programos: 15 iš jų skirtos profesijos neturintiems asmenims, 23 – tiems, kurie turėjo kvalifikaciją, bet ją prarado, nes ilgą laiką nedirbo. Kursų metu bedarbiai įgyja naujų teorinių ir praktinių žinių, išmoksta pristatyti save darbdaviams ir integruotis darbo aplinkoje.

2005 m. šiose priemonėse dalyvavo 12,1 tūkst. arba daugiau nei pusė ilgalaikių bedarbių. 4,3 tūkstančiai ilgalaikių bedarbių pasirinko pažintinius kursus, 1,1 tūkst. atnaujino savo profesines žinias ir praktinius įgūdžius, ir 6,7 tūkst. didino motyvaciją dalyvaudami psichologijos užsiėmimuose.

- Neigalieji. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba siūlo 32 mokymo programas įvairioms neįgaliųjų grupėms; aštuonios iš jų yra formaliojo mokymo programos, o likusios 24 – neformaliojo mokymo programos. 2005 m. Lietuvos darbo birža pardėjo vykdyti Europos socialinio fondo remiamą projektą "Asmenų su negalia integracija į darbo rinką, siekiant išvengti socialinės atskirties". Šis projektas parems 570 žmonių su negalia dalyvavimą aktyviose priemonėse, skirtose jų integracijai į darbo rinką palengvinti.
- Tautinės ir (arba) kalbinės mažumos. 2004 m. Vyriausybė patvirtino Romų integravimo į Lietuvos visuomenę programą. Viena iš joje numatytų priemonių – aktyvus romų tautybės gyventojų mokymas įdarbinimo tikslais. 2002 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministras patvirtino Vilniaus miesto romų darbinio mokymo ir užimtumo programą. 2003-2004 m. iš 113 bedarbiais įregistruotų romų tautybės asmenų 80 proc. dalyvavo aktyviose darbo rinkos priemonėse.
- Vyresnio amžiaus darbuotojai. 2003 m. buvo pradėta vykdyti 55 metų ir vyresnių bedarbių rėmimo programa. 2005 m. daugiau nei 13 tūkst. arba 75 proc. registruotų vyresnio amžiaus bedarbių dalyvavo aktyviose darbo rinkos politikos programose ir įtvirtino savo darbo įgūdžius bei pakėlė savo kvalifikaciją. Kai kurios programos yra parengtos specialiai šios grupės bedarbiams.
- Moterys grįžtančios į darbo rinką. Lietuvos darbo rinkos tarnyba rengia ir vykdo specialias mokymo ir kvalifikacijos kėlimo programas. Šiose programose profesinis mokymas yra susiejamas su neformaliais užsiėmimais (tarpusavio bendravimas, neformalus mokymasis). 2005 m. buvo parengtos 6 programos (kirpėjos, pardavėjos, siuvėjos (2), virėjos ir konditerės). Bedarbėms moterims siūlomi ir verslo kursai, kuriuos organizuoja teritorinės darbo biržos.
- Kaliniai ir paleistieji iš įkalinimo įstaigų. Remiantis Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos (žr. <http://www.kalejimudepartamentas.lt>) duomenimis, visose įkalinimo įstaigose įsteigti profesinių mokyklų skyriai. 2005 m. pabaigoje juose mokėsi 956 arba 13,9 proc. kalinių. Kaliniams siūlomos tokios programos: kompiuterių operatoriai, kirpėjas, stalius, dažytojas, mūrininkas ir t.t. 2005 m. mokymo programų baigimo pažymėjimus gavo 686 kaliniai. Kalinių gauti pažymėjimai niekuo nesiskiria nuo mokslo baigimo pažymėjimų, kuriuos gauna profesinių mokymo įstaigų absolventai. Kaliniai turi galimybių studijuoti pagal aukštojo mokslo studijų programas Vilniaus pedagoginiame universitete – 2005 m. pabaigoje pagal jas studijavo 6 kaliniai.

Įkalinimo institucijos įgyvendina individualius projektus kartu su tęstinio profesinio mokymo institucijomis. Pavyzdžiui, 2004-2005 m. Pravieniškių kalėjimas kartu su valstybės ir savivaldybių tarnautojų mokymo centru „Dainava“ įgyvendino kalinių mokymo projektą. Projekto metu 48 kaliniai įgijo dažytojo profesinę kvalifikaciją, 391 kalinys lavino darbo paieškos ir savęs pateikimo darbdaviams įgūdžius. 2005 m. Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos bei jam pavaldžios institucijos įgyvendino 11 Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir nacionalinio biudžeto lėšomis finansuojamus projektus. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė specialią kaliniams ir buvusiems kaliniams skirtą mokymo programą, pagal kurią mokymas yra vykdomas įkalinimo įstaigose. Šias programas vykdė Panevėžio Šermukšnių darbo rinkos profesinio mokymo centras. Buvusių kalinių mokymo ir užimtumo programas vykdė ir 4 teritorinės darbo biržos Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje ir Vilniuje. 2005 m. mokymo programas baigė ir profesinę kvalifikaciją įgijo 25 buvę kaliniai, iš kurių 88 proc. buvo įdarbinti iš karto po mokslų baigimo.

Kitos aktyvios darbo rinkos mokymo politikos priemonės

Kartu su profesiniu mokymu, Lietuvos darbo birža vykdo ir kitas aktyvios darbo rinkos mokymo politikos programas, kurios turi mokymo komponentą ir padeda darbo ieškantiems asmenims sustiprinti ir įtvirtinti praktines žinias ir įgūdžius. Aktyvios darbo rinkos mokymo politikos priemonės apima:

- Darbo klubus, kurie skatina bedarbius tobulinti darbo paieškos veiklą, žinias ir įgūdžius, didinti pasitikėjimą savimi konkuruojant darbo rinkoje. Prioritetas teikiamas ilgalaikiams bedarbiams, nekvalifikuotiems darbuotojams ir bedarbiams iš kaimo regionų;
- Užimtumo rėmimo programą, kuria sudaro 3 paprogramės: viešieji darbai (kai savivaldybės ir darbdaviai padeda ieškantiems darbo įdarbindami juos viešiesiems darbams, pvz., sodinti miškus); užimtumo fondo remiami darbai (kai bedarbius, kad jie įgytų pradinį darbo įgūdžius, darbdaviai įdarbina už minimalią algą, o socialinio draudimo įmokas finansuoja Užimtumo fondas); verslumo ugdymo (skirta padėti įgyti verslo žinių ir įgūdžių profesinį mokymą baigusiems asmenims).

Remiantis Darbo biržos duomenimis, dauguma bedarbių dalyvauja darbo klubų programoje; antroje vietoje – viešųjų darbų programa, ir trečioje – profesinis mokymas.

Privalumai ir trūkumai

- Bedarbių mokymo sistema veikia visos šalies mastu.
- Bedarbiams siūloma daug įvairių formaliojo ir neformaliojo mokymo programų.
- Kitoms pažeidžiamoms darbo rinkoje grupėms (pvz., ilgalaikiams bedarbiams, buvusiems kaliniams) siūlomos specialios programos.
- Vykdomi keli Europos socialinio fondo remiami projektai, skirti naujų priemonių įdiegimui ir tolesniam sistemos plėtojimui.
- Teisės aktuose nenumatytos galimybės lanksčiau taikyti aktyvias darbo rinkos programas asmenims, kuriems ypač sunku integruotis į darbo rinką
- Mokesčių sistema neskatina darbdavių įdarbinti labiausiai socialiai pažeidžiamus asmenis.
- Įstatymai neskatina darbdavių įdarbinti socialiai pažeidžiamų asmenų.
- Atviri mokymo paslaugų pirkimo konkursai mokymo teikėjams atrinkti kol kas nėra veiksmingi pasirenkant kokybės, kainos ir efektyvumo kriterijus atitinkantį ekonomiškai naudingiausią pasiūlymą. Dėl mažos mokymo kursų kainos gali nukentėti mokymo kokybė.

050302 Švietimo teikėjai

Mokymo įstaigų, kurių specializacija būtų tik bedarbių ir kitų pažeidžiamų darbo rinkoje grupių mokymas, nėra. Mokymo teikėjai atrenkami per Lietuvos darbo biržos ar teritorinių darbo biržų organizuojamus viešojo pirkimo konkursus. Konkursuose gali dalyvauti bet kuri organizacija, turinti licenciją teikti formalųjį darbo rinkos mokymą ir (ar) turinti teisę teikti neformalųjį mokymą. 2005 metais tokį mokymą galėjo vykdyti 313 institucijų: 2 universitetai, 21 kolegija, 5 aukštesniosios mokyklos, 111 profesinių mokyklų ar jų skyrių, ir 174 kitos institucijos (darbo rinkos mokymo centrai, individualios įmonės ir t.t.; žr. <http://www.aikos.smm.lt>).

Už licencijavimo proceso organizavimą ir stebėseną atsakinga Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba. 2005 m. pabaigoje licencijas vykdyti tam tikras darbo rinkos mokymo programas turėjo 255 institucijos, iš jų: 97 švietimo įstaigos, 8 valstybinės organizacijos, 20 akcinių bendrovių, 70 uždarytųjų akcinių bendrovių, 25 individualios įmonės, 37 kitos organizacijos ir 14 darbo rinkos mokymo centrų.

050303 Prieinamumas

Kaip nustatyta Bedarbių rėmimo įstatyme (1996 m.), darbo rinkos profesinio mokymo institucijose gali mokytis darbo biržoje registruoti bedarbiai ar darbuotojai, kuriems gresia atleidimas iš darbo. Darbo rinkos mokymo tvarkoje (2000 m.) numatyta, kad dalyviai turi būti ne jaunesni kaip 18 metų (ne jaunesni kaip 16 metų asmenys gali būti priimami mokytis, jei jau turi profesinę kvalifikaciją ir su jų tėvų ar globėjų sutikimu).

Darbo rinkos profesinis mokymas yra nemokamas. Taip pat tam tikros priemonės taikomos palengvinti mokymo prieinamumą, pvz., profesinis orientavimas ir konsultavimas, mokymosi pašalpa ne ilgiau kaip 6 mėnesius, jei būtina – kelionės ir apgyvendinimo išlaidų kompensavimas.

050304 Kokybės užtikrinimas

Reikalavimus formaliojo darbo rinkos profesinio mokymo programoms nustato Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Mokymo teikėjams taikoma tokia pati licencijavimo tvarka, kaip ir pirminio profesinio mokymo teikėjams.

Už darbo rinkos mokymo kokybę atsakingas Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos Licencijavimo skyrius. Skyrius nustato kokybės užtikrinimo procedūras ir kriterijus, vertina darbo rinkos mokymo kokybę tikrindamas teikėjo turimus resursus, priemones, patalpas ir organizavimą. Teritoriniai darbo rinkos mokymo tarnybos skyriai tikrina mokymo teikėjus, organizuoja licencijavimo procedūrą, gali rekomenduoti pakeitimus, laikinai ar visiškai sustabdyti licencijos galiojimą. 2004 m. buvo įvertinta 96 institucijų vykdomų 292 programų kokybė. Atlikus vertinimą, 18 programų pateikusioms 10 institucijų buvo nurodyta ištaisyti trūkumus ir pakartoti vertinimo procedūrą. Pataisymai buvo reikalingi 198 programoms; trims mokymo teikėjams buvo sustabdytos licenzijos (dviem iš jų vėliau licenzijos buvo pratęstos), dviejų mokymo teikėjų licenzijos buvo panaikintos.

Šiuo metu yra kuriama vieninga pirminio ir tęstinio profesinio mokymo kokybės užtikrinimo sistema. Europos Socialinio fondo finansuojamas projektas „Vieningos profesinio mokymo kokybės užtikrinimo sistemos sukūrimas ir įdiegimas“ pradėtas 2005 m., bus užbaigtas 2008 m. Projekto tikslas – sukurti vieningą pirminio ir tęstinio profesinio mokymo kokybės užtikrinimo sistemą, atitinkančią ES strategines nuostatas. Be kitų rezultatų, projekto metu numatyta sukurti vieningą kokybės užtikrinimo sistemą su kokybės standartais ir kriterijais. Ketinama parengti ir vidinio kokybės valdymo sistemos modelį, kuriuo galės pasinaudoti mokymo teikėjai, bei išorinio vertinimo modelį.

0504 TĘSTINIS PROFESINIS MOKYMAS ĮMONIŲ ARBA SOCIALINIŲ PARTNERIŲ INICIATYVA

Tęstinis profesinis mokymas Lietuvoje daugiau orientuotas į bedarbių ir darbuotojų, kuriems gresia atleidimas, mokymą. Darbdavių inicijuotas mokymas nėra paplitęs, daugiausiai dėl lėšų stokos. Dabartinės skatinimo priemonės (pvz., mokesčių lengvatos, išmokos iš specialių fondų) nemotyvuoja įmonių daugiau prisidėti prie darbuotojų mokymo.

Šią situaciją gali pakeisti Europos socialinio fondo parama. Sprendžiant žmonių išteklių plėtros klausimus, Bendrajame programavimo dokumente (2004 m.) numatytos įvairios priemonės, įskaitant darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdymą, kurio tikslas - didinti ūkio konkurencingumą ir tobulinti dirbančiųjų kvalifikaciją, kelti žinių lygį.

Įgyvendinant šią priemonę, teikiama parama įmonių, kurios planuoja diegti naujas technologijas ar gaminti naujus gaminius, vadovų ir darbuotojų mokymui; parama teikiama ir praktinio mokymo įmonėse diegimui, socialinės partnerystės stiprinimui, IT kompetencijos ugdymui, permokymui ir kvalifikacijos kėlimui rajonuose, kuriuose vyksta esminiai pertvarkymai, ir valstybinių įmonių privatizavimas. Šios paramos gavėjai – Valstybės ir vietos valdžios institucijos, pramonės ir verslo įmonės, socialinių partnerių organizacijos, nevyriausybinės organizacijos ir mokymo teikėjai.

Patikimų ir tikslų statistinių duomenų apie įmonių ir socialinių partnerių inicijuotą tęstinį profesinį mokymą nėra. Kai kuriuos vertinimus galima grįsti 2000/2001 m. atlikto antrojo tęstinio profesinio mokymo įmonėse (CVTS 2) tyrimo rezultatais, pvz., tęstinį profesinį mokymą vykdė 43 proc. Lietuvos įmonių (penkiolikos ES valstybių vidurkis – 62 proc.); darbuotojų dalyvavimas tęstinio mokymo kursuose buvo nedidelis – tik 10 proc. (ES vidurkis – 40 proc.).

Pirmasis 2003 m. Statistikos departamento atliktas Lietuvos gyventojų nuolatinio mokymosi tyrimas parodė, kad darbo metu mokymuose dalyvavo ir įprastinį darbo užmokestį už mokymuose praleistą laiką gavo 55 proc. apklaustųjų.

050401 Priemonės, skatinančios darbuotojų mokymą įmonėse

Esamos priemonės ir paskatos

Pagal esamus įstatymus, valstybė neremia nevalstybiniame sektoriuje dirbančių asmenų profesinio mokymo, kvalifikacijos kėlimo ar permokymo. Remiantis Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymu (1998 m.), neformalųjį suaugusiųjų švietimą finansuoja patys dalyviai, juo suinteresuoti juridiniai ir fiziniai asmenys. Asmenų, turinčių teisę gauti socialinę paramą, neformalųjį mokymą remia Valstybė.

Valstybės tarnybos įstatyme (1999) ir Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatyme nustatyta, kad valstybės tarnautojų mokymą finansuoja valstybinės arba vietos valdžios institucijos. Mokestį už mokslą sumoka valstybinės įmonės, kurios valstybės tarnautojų mokymui turi skirti nuo 1 iki 5 proc. visų darbo užmokesčiui skirtų asignavimų. Daugiau informacijos apie valstybės tarnautojų mokymą pateikiama 0503 dalyje.

Pagal Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymą (1998), valstybės parama skiriama smulkaus ir vidutinio verslo įmonių savininkų ir darbuotojų mokymui, kvalifikacijos kėlimui ir permokymui.

Tam tikros institucijos (ministerijos, valstybinės įstaigos) organizuoja ir finansuoja savo sektoriaus darbuotojų kvalifikacijos kėlimą. Įvairios ministerijos organizuoja ir finansuoja savo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programas. Kartais išleidžiami specialūs teisės aktai, kuriuose nustatomas reikalavimas darbuotojams skirti tam tikrą laiko dalį savo kvalifikacijos tobulinimui (teisės aktai dėl Tarybos direktyvų, licencijavimo procedūrų, kokybės didinimo procedūrų taikymo ir t.t.). Tokie reikalavimai taikomi reguliuojamų profesijų atstovams; pvz., slaugytojai privalo kelti savo kvalifikaciją išklaudydami 100 valandų kursus per penkerius metus. Daugiau informacijos apie tokį mokymą pateikta 0503 dalyje.

Įstatymuose numatytos tam tikros paskatos darbuotojų mokymui, tačiau jos apsiriboja galimybe, apskaičiuojant apmokestinamąsias pajamas, išlaidas studijoms atimti iš pajamų ir pelno. Pajamų mokesčio įstatymas (2001 m.) nustatė, kad personalo kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo išlaidos taip pat gali būti atinamos iš pajamų, skaičiuojant įmonės apmokestinamąjį pelną. Kvalifikacijos kėlimo išlaidoms nepriskiriamos darbuotojų mokymosi aukštesiose, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir kitose mokyklose, suteikiančiose tam tikrą išsimokslinimo lygį, išlaidos. Tačiau ši nuostata įstatyme suformuluota nepakankamai aiškiai, ir ne visi darbdaviai žino apie šią galimybę.

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002 m.) nustatė, kad lėšos už studijas (kurias baigus įgyjamas aukštasis išsilavinimas ir (ar) suteikiama kvalifikacija, taip pat doktorantūros bei meno aspirantūros studijos) yra atimamos iš apmokestinamųjų pajamų.

Darbo kodeksas (2002 m.) nustatė sąlygas, kada darbuotojams gali būti suteikiamos mokymosi atostogos: stojamiesiems, eiliniams, valstybiniams (baigiamiesiems) egzaminams pasirengti ir laukti, o taip pat diplominiams (bakalauro, magistro) darbui baigti ir ginti. Darbuotojams, kurie mokosi, laiko stojamuosius egzaminus į aukštesniąsias ir aukštąsias mokyklas turėdami įmonių siuntimus, už suteikiamas mokymosi atostogas įmonės moka ne mažesnę kaip vidutinį darbo užmokestį.

Kaip jau minėta 0504 skyriuje, žmogiškųjų išteklių plėtra yra įvardyta prioritete Bendrajame programavimo dokumente (2004 m.). Vienos iš numatytų priemonių „Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdymas“ tikslas - didinti ūkio konkurencingumą ir tobulinti dirbančiųjų kvalifikaciją, kelti žinių lygį. Naudos gavėjai – Valstybės valdymo ir vietos valdžios institucijos, pramonės ir verslo įmonės, socialinių partnerių organizacijos, nevyriausybinės organizacijos ir mokymo teikėjai. Ši priemonė skatina įmones rengti savo darbuotojų mokymo projektus ir gauti dalinį finansavimą jiems įgyvendinti. Vykdam šią priemonę iš viso 232,34 mln. Litų (apie 67,3 mln. Eurų) finansinę paramą jau gavo 242 projektai. Kvalifikaciją tobulins 144 tūkstančiai darbuotojų: 51 tūkstančiai iš pramonės ir verslo įmonių, 25 tūkstančiai valstybės ir savivaldybių institucijų darbuotojų; 65,5 tūkstančiai lavins savo IT įgūdžius.

050402 Priemonės mokymui smulkiuose ir vidutinėse įmonėse paremti

Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių plėtra yra vienas svarbiausių ekonominės politikos uždavinių. 2002 m. Vyriausybė patvirtino Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros strategiją iki 2004 m., kurioje buvo nustatyti vidutinio laikotarpio smulkaus ir vidutinio verslo plėtros prioritetiniai uždaviniai bei jų įgyvendinimo priemonės. 2005 m. Vyriausybė patvirtino Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros iki 2008 m. strateginių kryptių aprašą. Keletas abiejose dokumentuose numatytų priemonių yra susijusios su konsultavimo ir mokymo klausimais, ypač vadybos bei informacinių ir komunikacinių technologijų įgūdžių srityse.

Nuo 1999 m. smulkių ir vidutinių įmonių savininkai bei darbuotojai gali naudotis subsidijuojamomis mokymo paslaugomis ir dalyvauti įvairiuose mokymo projektuose. Per 2002–2004 m. Valstybė sukūrė smulkaus ir vidutinio verslo paramos tinklą, kurį sudaro 42 verslo informacijos centrai ir 7 verslo inkubatoriai. Tai yra viešosios įstaigos, kurių viena akcininkų – Ūkio ministerija, teikianči finansinę paramą jų steigimui ir veiklai. Verslo informacijos centrai ir verslo inkubatoriai platina informaciją, teikia konsultavimo ir mokymo paslaugas bei patalpų nuomos paslaugas smulkioms ir vidutinėms įmonėms.

Remiantis Smulkaus ir vidutinio verslo agentūros (<http://www.svv.lt>) duomenimis, 2005 m. verslo informacijos centrų ir verslo inkubatorių organizuotuose mokymuose dalyvavo 11 tūkstančių suaugusiųjų. Dauguma kursų skirti šioms temoms: verslo pradžia, kompiuterinis raštingumas, apskaita, mokesčiai, darbų sauga, darbo teisė ir t.t.

Agentūra taip pat teikia subsidijuojamo mokymo paslaugas, įgyvendina konsultavimo ir mokymo projektus (pvz., verslo plėtros, paramos pradedantiems verslininkams, elektronikos verslo rėmimo projektai).

050403 Priemonės mokymui tam tikrų ūkio sektorių įmonėse paremti

Specialios priemonės numatytos Ignalinos atominės jėgainės darbuotojų mokymams remti. 2005 m. Vyriausybė patvirtino Valstybinės įmonės Ignalinos atominės elektrinės pirmojo ir antrojo blokų eksploatavimo nutraukimo programos įgyvendinimo priemonių planą. Veiksmų plane numatytos papildomos socialinės ir užimtumo garantijos darbuotojams, taip pat SVV plėtra regione bei vietos iniciatyvų – įskaitant profesinio mokymo projektus – rėmimas. Vietinės įmonės kviečiamos rengti profesinio mokymo, permokymo, užsienio kalbų mokymo ir IT įgūdžių lavinimo projektus (formaliojo ir neformaliojo mokymo programas). Ignalinos AE regiono vietinių iniciatyvų rėmimo programą organizuoja ir administruoja Ignalinos AE regioninės plėtros agentūra (žr. <http://www.inppregion.lt/>).

ŠALTINIAI IR NUORODOS

Ataskaita apie Lietuvos užimtumo didinimo 2001-2004 metų programos vykdymą. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2005

Aukštojo mokslo įstatymas, (2002 07 12 Nr. 71-2968)

Bedarbių rėmimo įstatymas, (1996 02 01 Nr. I-1191)

BPD priemonių įgyvendinimo rezultatai 2006 m. balandžio 1 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2006

Country Monograph Lithuania, Vocational Education and Training and Employment Services in Lithuania. 2002 m. išleido Europos mokymo fondas

Darbo kodeksas, (2002 06 04 Nr. IX-926)

Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, (2002 07 02 Nr. IX-1007)

Kalėjimų departamento bei jam pavaldžių įstaigų ir valstybės įmonių 2005 metų veiklos pagrindiniai duomenys. Teisingumo ministerija, 2005

Labour Force, Employment and Unemployment 1998-2003. Lietuvos statistikos departamentas, 2004

LieDM paprogramės ataskaita už 2005 m. Mokslo ir studijų departamentas prie ŠMM, 2005. <http://www.liedm.lt/>

Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas. Patvirtinta LR Vyriausybės įsakymu Nr. 935, 2004 08 02

Lietuvos darbo biržos veikla 2005 m. Lietuvos darbo birža, Vilnius, 2006. <http://www.ldb.lt>

Lietuvos darbo rinka skaičiais, 2000-2004. Lietuvos darbo birža, Vilnius, 2005

Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, 2005. <http://www.ldrmt.lt>

Lietuvos gyventojų nuolatinio mokymosi tyrimas. Tyrimo rezultatai. Lietuvos statistikos departamentas, 2005

Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001–2004 metų programa, 2001

Lietuvos švietimo koncepcija, 1993

LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl pagrindinio profesinio mokymo kvalifikacijos egzaminų tvarkos, (2003 12 05 Nr. ISAK-1743)

LR Švietimo ir mokslo ministro įstatymas dėl neuniversitetinių studijų organizavimo asmenims, studijavusiems pagal aukštesniųjų studijų programą, principų, (2002 03 22, Nr. 442)

Mechanikos ir elektronikos, informacinių technologijų bei viešbučių ir restoranų sektorių Lietuvoje studijos. Profesinio mokymo metodikos centras, 2003

Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija. Švietimo ir mokslo ministerija ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2004 04 24 Nr. ISAK-433/A1-83

Naujienos švietimo ir užimtumo politikoje. Profesinio mokymo metodikos centro Profesinio mokymo informacinė tarnyba, 2003

Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas, (1998 06 30 VIII-822)

Pelno mokesčio įstatymas, (2001 12 20 Nr. IX-675)

Profesinio mokymo įstatymas, (1997 10 14 Nr. VIII-450)

Profesinio rengimo baltoji knyga, 1998

Profesinio rengimo sistema Lietuvoje (Overview of National VET System, Thematic Overview Report), 2005, http://www.trainingvillage.gr/etv/Information_resources/NationalVet/Thematic/

Smulkaus ir vidutinio verslo įstatymas, (2002 10 22 Nr. VIII-935)

Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros iki 2008 metų strateginių kryptių aprašas. Patvirtinta LR Vyriausybės įsakymu Nr. 1104, 2005 10 19

Socialinis pranešimas 2003. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2004

Statistikos metraštis. Lietuvos statistikos departamentas, 1998, 2003, 2004, 2005

Suaugusiųjų tęstinio mokymo galimybių plėtra mokymosi visą gyvenimą strategijos įgyvendinimo kontekste. Tyrimo ataskaita, 2004. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/suaugusiuju_testinio_mokymo_ataskaita.doc

Švietimas. Lietuvos statistikos departamentas, 2000, 2004, 2005

Švietimo įstatymas, (1991, nauja redakcija – 2003, 2003 06 17 Nr. IX-1630,)

Valstybės tarnautojų mokymo 2002–2006 metų strategija, (2002 07 08 Nr. 1073)

Valstybės tarnybos įstatymas, (2002 04 23 Nr. IX-855)

Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos, (2003-07-04 Nr. IX-1700)

Tinklalapiai:

Atvira informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistema (AIKOS): <http://www.aikos.smm.lt>

Darbo ir socialinių tyrimų institutas: <http://www.dsti.lt>

Darbo rinkos profesinio mokymo programų duomenų bazė: <http://www.darborinka.lt>

Ignalinos atominės elektrinės regiono plėtros agentūra (INPP RDA): <http://www.inppregion.lt/>

Informacinės technologijos mokslui ir studijoms (ITMiS): <http://www.itmis.lt>

Kalėjimų departamentas prie LR Teisingumo ministerijos: <http://www.kalejimudepartamentas.lt>

Lietuvos darbo birža: <http://www.ldb.lt>

Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba, <http://www.ldrmt.lt>

Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra: <http://www.svv.lt>

Lietuvos statistikos departamentas: <http://www.std.lt>

Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija: <http://www.lssa.smm.lt>

Lietuvos viešojo administravimo institutas: <http://www.livadis.lt>

Profesinio mokymo metodikos centras: <http://www.pmmc.lt>

Programos „Leader“ ir žemdirbių mokymo metodikos centras: <http://www.zum.lt/mmc>

Švietimo ir mokslo ministerija: <http://www.smm.lt>

Valstybės tarnybos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos: <http://www.vtd.lt>

PRIEDAS: SUAUGUSIŲJŲ DALYVAVIMAS TĘSTINIAME MOKYME (STATISTINIAI DUOMENYS)

Lentelė: Kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo kursai profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose

	1995-1996		2000-2001		2001-2002		2002-2003	
	Iš viso	Moterų	Iš viso	Moterų	Iš viso	Moterų	Iš viso	Moterų
Profesinės mokyklos	8326	1823	5960	1534	7315	2134	12601	5192
Aukštesniosios mokyklos*	3625	1263	3560	1722	5777	3730	4548	3096
Kolegijos	-	-	596	523	4529	2834	8994	6390
Universitetai	14701	10592	21911	17317	25537	19792	37966	26562
Iš viso	26652	13678	32027	21096	43158	28490	64109	41240

* Studentų priėmimas į aukštesniąsias mokyklas buvo sustabdytas 2003 m. Vėliau jos buvo reorganizuotos į profesines mokyklas.

Šaltinis: Švietimas. Statistikos departamentas, Vilnius, 2004, 2005

Lentelė: Studentų, stojančių į profesines, aukštesnias mokyklas, kolegijas ir universitetus ir jau įgijusių kvalifikaciją, išsilavinimas

	2000-2001	2002-2003	2003-2004	2004-2005
Studentų stojančių į profesines mokyklas skaičius				
Baigė profesines mokyklas	677	578	780	841
Baigė aukštesniąsias mokyklas	78	89	117	103
Studentų stojančių į kolegijas skaičius				
Baigė profesines mokyklas	264	1486	1993	2192*
Baigė aukštesniąsias mokyklas	164	3929	4835	5601*
Baigė aukštąsias mokyklas	47	169	203	548*
Studentų stojančių į universitetus skaičius				
Baigė profesines mokyklas	987	880	919	955*
Baigė aukštesniąsias mokyklas	2800	2836	2632	1993*
Baigė aukštąsias mokyklas	557	1015	951	1872*

Šaltinis: Švietimas. Statistikos departamentas, Vilnius, 2001, 2003, 2005

Lentelė: Vyresnių nei 25 m. amžiaus suaugusiųjų dalis profesinėse mokyklose, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose, palyginti su bendru studentų skaičiumi, proc.

	2000	2003	2004
<i>Studijuojantys profesinėse mokyklose</i>			
26-29 metų	0.9	1.7	1.9
30-34 metų	0.4	1	1.1
35-39 metų	0.3	0.5	0.7
40 metų ir vyresni	0.3	0.6	0.8
Vyresni nei 25 metų	1.8	3.9	4.4
<i>Studijuojantys aukštesniosiose mokyklose</i>			
26-29 metų	10.4	13	13.8
30-34 metų	4.8	8.7	10.8
35-39 metų	2.8	5.3	7.7
40 metų ir vyresni	2.1	4.6	6.5
Vyresni nei 25 metų	20.1	31.6	38.7
<i>Studijuojantys kolegijose</i>			
26-29 metų	9.9	12.4	12.5
30-34 metų	5.8	9.4	9.4
35-39 metų	2.5	5.1	5.8
40 metų ir vyresni	1.5	4.9	4.9
Vyresni nei 25 metų	19.8	31.8	32.6
<i>Studijuojantys universitetuose (bakalauro, magistrantūros studijose ir specializuotose profesinėse studijose)</i>			
26-29 metų	11.8	10.5	10.3
30-34 metų	5.0	8.2	8.6
35-39 metų	2.4	4.1	4.7
40 metų ir vyresni	1.5	3.2	3.9
Vyresni nei 25 metų	20.7	26.1	27.5

Šaltinis: Švietimas. Statistikos departamentas, Vilnius, 2001, 2003, 2005